

Bachelorscriptie – Onderzoekseminar III

Tussen schijn en werkelijkheid

De Nederlandse kennis van de Sino-Sovjet relatie

Sophie de Rie
3374998
s.f.derie@students.uu.nl

Inhoudsopgave

❖ Inleiding	2
❖ Hoofdstuk 1: De Sino-Sovjet relatie zoals wij hem achteraf kennen.....	4
❖ Hoofdstuk 2: Het communisme, de ideologie vanuit twee perspectieven.....	11
❖ Hoofdstuk 3: Onderlinge politieke betrekkingen.....	17
❖ Hoofdstuk 4: Conflicten over grenzen en de grenzen van conflict.....	21
❖ Hoofdstuk 5: Ieder een eigen rol in het Vietnam conflict.....	25
❖ Conclusie.....	30
❖ Literatuurlijst.....	32
❖ Eindnoten.....	33

Inleiding

Op 7 april 1954, legde president Eisenhower het strategische belang van Indochina voor de rest van de “vrije wereld” uit aan de hand van de tegenwoordig alom bekende “domino-theorie”:

‘Finally, you have broader considerations that might follow what you would call the ‘falling domino’ principle. You have a row of dominoes set up, you knock over the first one, and what will happen to the last one is the certainty that it will go over very quickly. So you could have a beginning of a disintegration that would have the most profound influences.’¹

Het feit dat Nederland zich, op het moment van toenemende betrokkenheid bij het Vietnam conflict, aansloot bij deze visie blijkt o.a. uit een fragment van een antwoordbrief van de Nederlandse minister-president J. Cals aan de Amerikaanse president L.B. Johnson op 30 juli 1965.

‘The Netherlands Government is well aware of the serious threat which communist aggression poses for the people (...) and of the need to resist this aggression.’²

Deze passage, die voorafgaat aan de toezegging van meer Nederlandse steun aan de Verenigde Staten in Zuid Vietnam, sluit goed aan bij de toenmalig veelgebruikte internationale retoriek rondom het Vietnam conflict. Eenzelfde retoriek is veelvuldig terug te vinden in Nederlandse krantenberichten.³ De vijand werd “hét communisme” genoemd. Hierbij werden alle communistische regimes en partijen als een verenigd monolithisch blok voorgesteld. Het Vietnam conflict werd internationaal neergezet als een doorslaggevende strijd tegen hét communisme.⁴

Met de kennis van nu, kan vastgesteld worden dat het onjuist was om alle communistische partijen en regimes als een monolithisch blok, met een eenduidig doel voor te stellen. De vraag blijft echter of de Nederlandse regering op het moment zelf op de hoogte was van deze onjuiste aanname.

In dit onderzoek wordt aan de hand van secundaire bronnen, uiteengezet hoe de Sino-Sovjet relatie zich door de tijd heen ontwikkeld heeft. Vervolgens wordt inzicht gegeven in welk beeld de Nederlandse diplomatie in de eerste helft van de jaren zestig schetste van de onderlinge relatie tussen de twee communistische mogendheden. Dit zal gedaan worden aan de hand van primaire bronnen, namelijk de correspondentie van de Nederlandse ambassades in Moskou en Peking in de tijdsperiode van 1960 tot 1965. Met betrekking tot het Vietnam conflict, zal tevens kort aandacht besteed worden aan de diplomatieke correspondentie van de Nederlandse ambassade in Vietnam tussen 1960 en 1965. Dit was de periode die direct voorafging aan de escalatie van de Vietnam Oorlog en daarmee ook de beslissende periode voor de besluitvoering over de Nederlandse betrokkenheid in het conflict. De diplomatieke correspondentie kan inzichtelijk maken in welke mate de Nederlandse regering op de hoogte was van de onderlinge overeenstemming en verschillen

tussen China en de Sovjet Unie. Hierbij wordt afzonderlijk informatie geanalyseerd over de ideologie van beide landen, de politieke betrekkingen tussen de beide landen, de fysieke strijd die zij voerden met betrekking tot de grensconflicten van 1963 en 1964 en de standpunten die beide landen innamen ten opzichte van het Vietnam conflict.

Per onderwerp en in chronologische volgorde wordt in kaart gebracht welk beeld de Nederlandse diplomatie in de eerste helft van de jaren zestig had van de onderlinge verhoudingen tussen China en de Sovjet Unie. Zo kan vastgesteld worden in hoeverre de Nederlandse regering al had kunnen voorzien dat zij ten onrechte sprak van hét (enkelzijdige) communistische gevaar. Hierbij zal allereerst aandacht besteed worden aan het element waar men de onderlinge eenheid volledig aan toeschreef en wat de meeste achterdocht en angst genereerde, namelijk de ideologie.

Hoofdstuk 1: De Sino-Sovjet relatie zoals wij hem achteraf kennen

Op één oktober 1949, werd de Volksrepubliek China uitgeroepen. De dag daarvoor, was Mao Zedong gekozen tot voorzitter van de centrale regering. Dit was het begin van een persoonlijk dictatuur die bijna drie decennia zou voortbestaan. In eerste instantie werd er een algemeen programma gepubliceerd waarin de Chinese bevolking fundamentele vrijheden zoals vrijheid van meningsuiting, samenkomen en demonstreren werden toegezegd. Desondanks was het voor de kritische waarnemer al heel snel duidelijk dat, net als in de Sovjet Unie, deze vrijheden voor een groot deel van de bevolking niet toegestaan zouden zijn.⁵ De dag na de vestiging van de nieuwe republiek maakte de Sovjet Unie bekend dat zij diplomatieke betrekkingen aanging met de Volksrepubliek China en daarmee de nieuwe regering van China erkende. Binnen enkele dagen volgden de satellietstaten van de Sovjet Unie dit voorbeeld.⁶

Het nieuwe communistische China was een kracht om rekening mee te houden. Het territorium omspande een gebied dat zeven keer groter was dan dat van alle satellietstaten bij elkaar. De bevolking was bijna twee en een half keer zo omvangrijk als die van de Sovjet Unie. In 1949 was de Chinese communistische partij met haar 3 miljoen leden, na de Communistische Partij van de Sovjet Unie (CPSU) de grootste communistische partij ter wereld. Het leger dat onder gezag van de nieuwe regering stond, telde vier miljoen soldaten.⁷

De vereniging van de Sovjet Unie en de Volksrepubliek China tot een monolithisch Sino-Sovjet blok, boezemde vooral de westerse landen veel angst in. Met de satellietstaten meegerekend, bezetten de communisten een vijfde van het landoppervlak van de wereld en omvatte ze een derde van de totale bevolking.⁸

De verwachting dat de twee communistische grootheden zich zouden verenigen, was niet uit de lucht gegrepen. Eind jaren veertig hadden beide landen veel redenen voor een nauwe samenwerking. Ze deelden een sterke ideologie, die van nature eenheid onder de aanhangers stimuleerde. Daarnaast deelden ze een gezamenlijke en gevaarlijke vijand, namelijk de Verenigde Staten. Beiden landen waren bezig hun socialisme verder te ontwikkelen en dit proces had baat bij nauwe economische samenwerking.⁹ Aan de ene kant ontleende de Sovjet Unie en het socialistische systeem veel prestige aan de connectie met China. Dit was vooral het geval in Azië en derdewereldlanden. De Sovjet Unie had daarnaast ook direct financieel voordeel bij het exploiteren van Chinese minerale grondstoffen en van de voordelige handelsafspraken die ze onderling hadden gemaakt.¹⁰ Aan de andere kant was de financiële, materiële en technische ondersteuning van de Sovjet Unie onmisbaar voor China in het opbouwen van hun industrie. Verder versterkte een alliantie met de Sovjet Unie de nationale veiligheid van China. Toch was China niet onverdeeld positief over

het bondgenootschap. De hulp van de Sovjet Unie was willekeurig en moest in veel gevallen op een later tijdstip duur betaald worden. Vanuit Chinees oogpunt stelde de Sovjet Unie zich meer dan eens arrogant op en militaire assistentie was over het algemeen niet vrijblijvend.¹¹

De diplomatieke betrekkingen waren op twee oktober 1949 officieel op gang gekomen en werden door middel van het Vriendschapsverdrag op 14 februari 1950 verder geformaliseerd. Mao had veelvuldig moeten aandringen op een officieel verdrag dat de Sino-Sovjet relatie bekrachtigde. Hoewel hij uiteindelijk zijn zin kreeg, voelde hij zich vernederd door Stalins neerbuigende houding en diens weigering om China als gelijke partner te beschouwen. Hierdoor was het verdrag van 1950 zowel een bezegeling van de Sino-Sovjet relatie, als een voedingsbodem voor rivaliteit tussen de beide regimes.¹² Het belangrijkste element van het verdrag, was de wederzijdse toezegging militaire hulp te verstrekken in geval van Japanse agressie of agressie van landen die zich mogelijk, direct of indirect, zouden verenigen met Japan. Deze afspraak had invloed op de nationale veiligheid van beide landen en op de machtsbalans binnen de Koude Oorlog in zijn geheel.¹³

Ondanks het beeld dat veelal in de media werd geschetst, zagen zelfs de meest anticommunistische politici de Sovjet Unie en China niet als een monolithisch blok, maar hoofdzakelijk als een bondgenootschap dat in de nabije toekomst niet uiteen zou vallen. Het sluimerende ongenoegen van China over haar bondgenoot gaf echter wel het vermoeden dat een splitsing op de lange termijn niet ondenkbaar was.¹⁴ Naar verloop van tijd, bleek dit beeld goed aan te sluiten bij de realiteit. De jaren vijftig toonde enorme samenwerking tussen de beide landen, hoewel die samenwerking steeds meer onder druk kwam te staan. Ten tijde van Stalins dood in 1953, leek de Sino-Sovjet relatie erg goed te zijn. Toch waren er toen al scheurtjes zichtbaar in de onderlinge betrekkingen. Stalin had openlijk getwijfeld aan het vermogen van het communisme om in China aan de macht te komen en hij had dit proces bij tijden zelfs tegengewerkt. Ook na de communistische triomf in 1949, bleef Stalin zich neerbuigend gedragen ten opzichte van Mao. Vooral de Korea Oorlog was een zware belasting voor de onderlinge relatie, omdat Stalin China onder druk zette een Amerikaanse overwinning te voorkomen maar zelf de benodigde steun niet aan Noord Korea verschaftte.¹⁵ Na Stalins dood, deed opvolger Nikita Chroesjtsjov zijn uiterste best de relatie met China te verbeteren. Het resultaat was echter dat Mao Chroesjtsjov neerbuigend ging behandelen. Van 1953 tot 1956, verschaftte de Sovjet Unie uitgebreide financiële, diplomatieke en militaire steun aan China.¹⁶ Het verlangen van de Sovjet Unie om een goede relatie te hebben met China was zo sterk dat het in 1954 zelfs politieke, militaire en economische steun gaf aan de poging van China om Taiwan "te bevrijden".¹⁷

Hoe ver de hulp van de Sovjet Unie aan China in de jaren vijftig reikte, is te zien aan het feit dat de Sovjet Unie alles in het werk stelde om China een eigen atoombom te laten ontwikkelen. Op verzoek van Mao ontving China van 1957 tot 1959 technische hulp, grondstoffen en financiële bijstand voor het ontwikkelen van een eigen atoombom. Chroesjtsjov beloofde zelfs een voorbeeld van een atoombom naar China te sturen.¹⁸ De hulp van de Sovjet Unie aan China, nam na verloop van tijd steeds verder af doordat de relatie tussen de beide landen slechter werd. Wat de Sovjet Unie ook deed om aan de eisen van China en vooral Mao tegemoet te komen, het Chinese leiderschap bleef zich als een ongelijke partner van de Sovjet Unie voelen. Mao was voortdurend bezig de superioriteit van de Sovjet Unie te bevechten en dit had een negatieve invloed op de onderlinge relatie tussen de landen.¹⁹ Beide landen ontwikkelden een andere kijk op wat zij moesten doen om voort te kunnen bestaan en hoe zij hun ideologie moesten verspreiden en beschermen. De Sovjet Unie begon een nucleaire oorlog steeds meer als een grote dreiging te zien en als iets dat koste wat het kost voorkomen moest worden. China had haar revolutionaire ervaring echter nog maar net achter zich gelaten en wou de strijd met het imperialisme met volle kracht aangaan.²⁰ In de loop van de jaren vijftig, vond er ook een aantal concrete gebeurtenissen plaats die diepe scheuren veroorzaakten in de Sino-Sovjet relatie en uiteindelijk leidden tot een openlijke breuk.

Al in februari 1956, zorgde het twintigste partijcongres in Moskou voor problemen in de Sino-Sovjet relatie. In zijn vier uur durende speech veroordeelde Chroesjtsjov het meedogenloze en brute regime van Stalin en hij benoemde daarbij alleen het leed dat Stalin binnen de partij had veroorzaakt. Hij hield Stalin persoonlijk verantwoordelijk voor alle gruwelijkheden en stelde expliciet dat het niet nodig was het hele machtssysteem van de Sovjet Unie te ontmantelen. Zijn voorstel was terug te keren naar het gedachtegoed van Lenin. In het westen werd het nieuwe beleid dat Chroesjtsjov met zijn speech inluidde, de “destalinisatie” genoemd.²¹ Mao was een echte stalinist en hij was bang dat een aanval op Stalin ook gevolgen zou hebben voor “stalinistische leiders”.²² Hij realiseerde zich dat de kern van zijn eigen bewind gelijk was aan de elementen waar Stalin op aangevallen werd. Hij kon zijn ongenoegens over de destalinisatie echter niet openlijk tonen omdat hij niet zonder de hulp van de Sovjet Unie kon.²³ De destalinisatie die op het twintigste partijcongres werd ingeluid, bleef echter een voortdurende, sluimerende frustratie voor Mao.

Naast de destalinisatie werd Chroesjtsjov beleidsmatig en persoonlijk, steeds meer een probleem binnen de Sino-Sovjet relatie. Hoewel Chroesjtsjov nog steeds geloofde dat de niet-communistische landen op den duur communistisch zouden worden door middel van een revolutie, was hij niet meer overtuigd van het feit dat oorlog onvermijdelijk was.²⁴ Dit was volledig in strijd met de revolutionaire instelling van China, waar men geloofde dat het westerse imperialisme juist met kracht beëindigd moest worden.²⁵ Ondanks dat hij China niet bij naam noemde, beschuldigde

Chroesjtsjov China hierom duidelijk van dogmatisme.²⁶ Mao schilderde Chroesjtsjov steeds meer af als een revisionist en onder zijn leiding werd de leider van de Sovjet Unie in de Chinese media steeds meer gedemoniseerd.²⁷ Al in 1956 ondernam Mao concrete acties om de positie van Chroesjtsjov te ondermijnen. In Polen was men in juni in opstand gekomen tegen de overheersing van de Sovjet Unie en Mao wierp zich op als voorvechter van de Polen en als tegenstander van militaire interventie van de Sovjet Unie.²⁸ Hoewel de situatie niet uitliep op een openlijke vernedering van de Sovjet Unie, was de boodschap duidelijk.

De grootste strijd tussen China en de Sovjet Unie, draaide om wie de rol van internationale communistische leider op zich mocht nemen. China voelde zich op dit gebied altijd inferieur aan de Sovjet Unie en deed in 1957 voor het eerst een duidelijke poging om hier permanente verandering in te brengen. Tijdens het twintigste partijcongres in 1956, was de “cominform” officieel opgeheven. Dit was een communistisch informatie orgaan dat internationale eenheid moest geven, maar sinds Stalins dood alle effectiviteit verloren had.²⁹ Hoewel Mao in het verleden altijd positief was geweest over de cominform, was hij fel tegenstander van ieder alternatief dat de Sovjet Unie aandroeg om internationale effectiviteit en activiteit te bewerkstelligen.³⁰ Opvallend genoeg was het uiteindelijk Mao, die aandrang op een internationale communistische conferentie om de eenheid en solidariteit in het socialistische kamp te versterken. De conferentie zou gehouden moeten worden in Moskou. Na langdurig aandringen, ging de Sovjet Unie akkoord met dit voorstel en werd de conferentie in november 1957 gehouden.³¹ Tijdens deze conferentie werd er voor het eerst openlijk gesproken over de wenselijkheid van internationaal leiderschap en wie die rol moest vertolken. Mao speelde gedurende de hele conferentie een centrale rol en hij drong verrassend genoeg aan op een leiderschapspositie van de Sovjet Unie.³² Hij moest hiervoor niet alleen de andere communistische partijen overhalen, maar ook de CPSU zelf.³³ Chroesjtsjov realiseerde zich pas later, dat China een leiderspositie creëerde voor de Sovjet Unie zodat het die rol in een later stadium over kon nemen.³⁴ Tegen die tijd was China daar echter al volop mee bezig. De conferentie van 1957 vormde op deze wijze zowel een hoogtepunt van de Sino-Sovjet relatie, als het startsein voor de officiële breuk.

In 1958 kwam de Sino-Sovjet relatie vanuit verschillende kanten onder zware druk te staan. In ruil voor de vergaande hulp die de Sovjet Unie aan China gaf in het ontwikkelen van een eigen atoombom, wou Chroesjtsjov profiteren van de uitgebreide kustlijn van China. In juli deed Chroesjtsjov een voorstel aan Mao, om een gezamenlijke vloot te bouwen in de Stille Zuidzee. Dit aanbod kwam precies in een tijd waarin Mao probeerde om China zoveel mogelijk autonoom te laten worden. Het werd mede daardoor niet in overweging genomen en zelfs met een enorme woedeaanval afgeslagen. Dit stimuleerde Chroesjtsjov om zijn hulp aan de ontwikkeling van de Chinese atoombom opnieuw te overdenken. Het was uiteindelijk een van de redenen waarom het

Presidium op 20 juni 1959 de hulp aan het ontwikkelen van een Chinese atoombom stopzette.³⁵ Een andere reden hiervoor, was de internationale crisis rondom Taiwan. Vanaf het moment dat de communistische Volksrepubliek China gevestigd werd, was het een doorn in het oog dat Taiwan nationalistisch bleef onder leiding van de Guomindang. Op 23 augustus 1958, viel China zonder enige internationale waarschuwing, de eilandengroep Quemoy aan. Dit gebied was in handen van de Guomindang en een springplank naar Taiwan. Deze aanval was hoofdzakelijk bedoeld om de Verenigde Staten en de Sovjet Unie op de rand van oorlog te brengen. China gaf daarbij openlijk aan niet te zullen helpen wanneer de Verenigde Staten een aanval op de Sovjet Unie begon, ongeacht het Vriendschapsverdrag van 1950.³⁶ De Taiwan-crisis zette (moedwillig) de detente onder druk en liet openlijk zien dat de communistische grootmachten geen onafscheidelijke eenheid vormden. Mao toonde dat hij zich niet liet sturen en dat hij invloed kon uitoefenen op de internationale vredespolitiek van Chroesjtsjov. Een ondergeschikt doel van de aanval op Quemoy, was de Sovjet Unie te dwingen meer technologische steun en wapens aan China te geven. Mao gaf aan dat hij graag zelf de eventuele vergelding van de Verenigde Staten op zich wou nemen, maar dat hij daar wel meer wapens voor nodig had. Chroesjtsjov begreep de boodschap en op 5 oktober 1958 kondigde hij aan de Taiwan-crisis als een interne aangelegenheid te beschouwen, waarbij Rusland niet betrokken was of zou worden. In februari 1959 startte hij de overdracht van geavanceerde technologie en conventionele wapens.³⁷ Op de korte termijn leek China de gewenste resultaten te hebben gekregen, maar op de lange termijn speelde de Taiwan-crisis een grote rol in de beëindiging van de (technologische) hulp van de Sovjet Unie aan China.

China probeerde niet alleen technologische pariteit te creëren met de Sovjet Unie. Mao wou de volledige ontwikkeling van de Sovjet Unie voorbijstreven. China wou de fase van het socialisme, zoals de Sovjet Unie die doorliep, overslaan door met een permanente revolutie door te stoten naar het communisme.³⁸ Met dit doel werd in mei 1958 de “Grote sprong voorwaarts” geïnitieerd. Deze sprong zou China in zeer korte tijd tot een van de meest rijke, geavanceerde en machtigste landen ter wereld moeten maken. Dit alles moest bereikt worden door de voedselproductie extreem te verhogen zonder verdere investering of ontwikkeling en het hele land moest staal gaan produceren.³⁹ Tevens werd het experiment met de “volkscommunes” gestart.⁴⁰ China moest in sneltempo volledig onafhankelijk worden.⁴¹ De Grote sprong bracht rampzalige gevolgen met zich mee voor de Chinese bevolking.⁴² Tot grote ergernis van China, liet Chroesjtsjov zich meerdere malen negatief uit over de ontwikkelingen in China.⁴³ De scheuring in het “communistische blok” werd steeds meer zichtbaar.

De strijd om de “juiste” weg naar het communisme werd in 1960 steeds feller voortgezet. De Chinese ideologische eigenheid werd in 1960 kracht bijgezet doordat het “maoïsme” geïntroduceerd

werd. Het maoïsme zette zich in bijna alles af tegen de ideologische opvattingen van de toenmalige Sovjet Unie.⁴⁴ Vooral China's kritiek op het "revisionisme" van de Sovjet Unie kwam hard aan. Chroesjtsjov nam namelijk enorme risico's met de toenadering die hij zocht met de Verenigde Staten en de vergaande toezeggingen die hij deed met betrekking tot het reduceren van de bewapening van de Sovjet Unie.⁴⁵ Toen de Sovjet Unie op 1 mei 1960 een Amerikaanse U2 in het Russische luchtruim neerhaalde, wou Chroesjtsjov zijn kracht tonen aan China en het Westen. Dit mislukte echter bij voorbaat al, doordat president Eisenhower openlijk verantwoordelijkheid nam voor de spionagevlucht. Deze gebeurtenis werd door Mao dankbaar aangegrepen om de Sovjet Unie er wederom openlijk van te beschuldigen zich zwak op te stellen ten opzichte van het imperialistische westen.⁴⁶

De tijd van verholde beschuldigingen en het ophouden van de schijn van eenheid, was in juni 1960 voorgoed voorbij. Chroesjtsjovs plotselinge besluit aanwezig te zijn op het derde partijcongres van de Roemeense communistische partij, leidde ertoe dat vrijwel alle communistische leiders zich genoodzaakt voelden persoonlijk aanwezig te zijn. De opmerkelijke uitzondering hierop was China.⁴⁷ Chroesjtsjov maakte van de gelegenheid gebruik om zijn anti-Chinese campagne openlijk in te zetten. Hij verdedigde zijn streven naar vreedzame coëxistentie met het westen en zinspeelde erop dat dit een betere optie was dan een bondgenootschap met China.⁴⁸ Hij viel Mao persoonlijk aan, door hem ervan te beschuldigen dat hij volledig uit eigenbelang handelde en dat hij geen notie had van de realiteit van de moderne wereld. Na zijn terugkomst uit Boekarest, trok Chroesjtsjov alle Sovjet adviseurs terug uit China.⁴⁹ De Sovjet Unie en China waren vanaf juni 1960 openlijk in strijd met elkaar. In de jaren die volgden, bekritiseerde Chroesjtsjov herhaaldelijk de "revolutionaire" retoriek van China en benadrukte daarbij de naïviteit waarmee China een eventuele atoomoorlog tegemoet trad.⁵⁰ Mao daarentegen, zette zijn kritiek op het revisionisme van de Sovjet Unie voort en indoctrineerde zijn volk zo dat zij revisionisme als een van de ergste misdaden aller tijden beschouwden.⁵¹ Het verloop van de Cuba-crisis in 1962 sloot perfect aan bij deze retoriek. Het terugtrekken van de raketten op Cuba, werd echter niet alleen door China als capitulatie gezien. Ook Chroesjtsjovs eigen mensen begonnen openlijk te twijfelen aan het beleid van hun leider.⁵²

Eind 1963 kwam het uiteindelijk tot een fysieke strijd tussen China en de Sovjet Unie. Al geruime tijd waren er spanningen in het grensgebied tussen de beide landen, maar pas in 1964 ontwikkelde dit zich tot een militaire kwestie. Mao beschuldigde de Sovjet Unie ervan teveel grondgebied tot zich te nemen dat niet aan hen toebehoorde. Onderdeel daarvan was voormalig Chinees gebied aan de Sino-Sovjet grens.⁵³ Hoewel de intensiteit van de grensconflicten aan het einde van 1964 afnam, vonden er tot 1969 sporadische uitbarstingen van onrust en geweld plaats. Vanaf 1969 werden de grensconflicten weer in alle hevigheid hervat.⁵⁴

Kort nadat het grensconflict fysieke vormen had aangenomen, werd Chroesjtsjov als leider van de communistische partij van de Sovjet Unie vervangen door voormalig staatshoofd Leonid Brezjnev. Hoewel Mao en Brezjnev beiden geïnteresseerd waren in het zoeken van toenadering, is het hiervan nooit gekomen. Mao wenste dat de Sovjet Unie haar volledige partijprogramma zou intrekken en afstand zou nemen van de destalinisatie. Dit was voor het nieuwe leiderschap in de Sovjet Unie geen optie.⁵⁵ Eind 1964 stelde minister van Defensie van de Sovjet Unie, Rodion Malinovski aan de Chinese premier en minister van Buitenlandse Zaken Zhou Enlai voor Mao weg te sturen zoals de Sovjet Unie Chroesjtsjov had weggestuurd. Zodra Mao dit ter oren kwam, concludeerde hij dat er een groot complot tegen hem gesmeed werd. Deze angst resulteerde erin dat hij geen enkel contact wenste te onderhouden met Brezjnev. De Sino-Sovjet relatie verslechterde onder het regime van Brezjnev tot een absoluut dieptepunt.⁵⁶

Zowel China als de Sovjet Unie toonden lange tijd weinig interesse om actief betrokken te raken bij het Vietnam conflict. Ieder had hier eigen redenen voor en deze afzijdigheid hield stand tot 1965.⁵⁷ Dat was het moment waarop de Vietnam Oorlog escaleerde. Door onderlinge en externe invloeden raakte zowel de Sovjet Unie als China alsnog actief betrokken bij het conflict.⁵⁸ Dit deden zij echter op eigen gelegenheid, ondanks herhaaldelijke verzoeken van de Sovjet Unie om de hulp aan Noord Vietnam onderling te coördineren.⁵⁹ Hanoi had profijt van de tweestrijd en speelde China en de Sovjet Unie verder tegen elkaar uit om er zelf beter van te worden.⁶⁰ Door de houding die de verschillende partijen ten opzichte van elkaar aannamen en de onwil van China om met de Sovjet Unie samen te werken, werd het Vietnam conflict eerder een belastende dan een versterkende factor in de Sino-Sovjet relatie.

Hoofdstuk 2: Het communisme, de ideologie vanuit twee perspectieven

De gedeelde ideologie van China en de Sovjet Unie, heeft een geheel eigen geschiedenis van ontwikkeling en verandering doorgemaakt. Het communisme van de twintigste eeuw wijkt veel af van de oorspronkelijke ideeën en opvattingen van Karl Marx en Friedrich Engels. De meeste aanpassingen werden door de tijd heen uit praktische overwegingen en onder invloed van grote leiders gemaakt.⁶¹ In de ontwikkeling van de socialistische maatschappij en een toepasbare communistische ideologie, hebben de bolsjewieken voorop gelopen. China heeft kunnen profiteren van die jaren van experimenteren en improviseren.⁶² Vooral in de jaren na 1949 volgde China de Sovjet Unie op de voet. Als China al afweek van de koers die de Sovjet Unie had gezet, vielen de afwijkingen in het niet bij de grote mate van overeenkomstigheid.⁶³ Tot 1957 ontwikkelde beide landen zich aan de hand van hetzelfde ideologische kader en deelden ze in grote lijnen hetzelfde wereldbeeld en dezelfde opvattingen over de communistische positie binnen die wereld.⁶⁴

De Sino-Sovjet alliantie was volledig gebaseerd op de gedeelde communistische aard van het regime en hun strijd tegen de gedeelde vijand; het imperialistische kapitalisme vertegenwoordigd door de Verenigde Staten.⁶⁵ De discrepantie in economische ontwikkeling, militair vermogen en diplomatieke bewegingsruimte tussen de Sovjet Unie en China, resulteerde in een onevenwichtige relatie.⁶⁶ De onderlinge verschillen hadden tevens als consequentie dat beide landen andere opvattingen kregen over hoe hun eigen samenleving kon voortbestaan en hoe de vijand het beste bestreden kon worden. De Sovjet Unie ontwikkelde een strategie waarbij coëxistentie en vreedzame competitie tot de gewenste resultaten moesten leiden, terwijl China nog in de revolutionaire stemming verkeerde en de vijand met kracht en snelheid te lijf wou gaan.⁶⁷ In hun strijd tegen de vijand raakte China en de Sovjet Unie elkaar als bondgenoot kwijt.

De enige manier waarop China binnen de onevenwichtige relatie druk kon uitoefenen op de Sovjet Unie, was door haar ideologische autoriteit te betwisten. In een totalitair regime is de autoriteit van de leider echter onlosmakelijk verbonden met de mate van acceptatie van diens interpretatie van de geldende ideologie. Hierdoor was het voor beide landen in eerste instantie aantrekkelijker om elkaars betwisting van de "juiste" ideologie zoveel mogelijk geheim te houden voor de achterban en de buitenwereld.⁶⁸ Eind jaren vijftig begon China echter steeds openlijker de strijd aan te gaan met de interpretatie van de Sovjet Unie, in de hoop hiermee de onderlinge onbalans teniet te doen. Dit resulteerde in een steeds verdergaand en openlijker debat over ideologische superioriteit. In 1960 kwam het tot een openlijke strijd tussen de twee steeds meer onafhankelijke communistische kampen. Om compromissen te voorkomen en als winnaar uit de

strijd te kunnen komen, werden de beide kampen ertoe gedwongen een geheel eigen communistische ideologie te ontwikkelen.⁶⁹

De interpretatie van de Sovjet Unie werd gekenmerkt door een streven naar vreedzame coëxistentie en het afzien van het geloof in de onvermijdelijkheid van oorlog.⁷⁰ Deze gedachtegang werd al tijdens het twintigste partijcongres in februari 1956 geïntroduceerd. In zijn rapport aan het congres, zette Chroesjtsjov uiteen dat zich “essentiële veranderingen” hadden voorgedaan in de wereld en dat als gevolg daarvan voortaan gestreefd moest worden naar een vreedzame overgang van het kapitalisme naar het socialisme langs de “parlementaire weg”. Hij stuurde aan tot “Sovjet-Amerikaanse samenwerking tot regeling van de wereldproblemen”.⁷¹ De revisionistische gedachtelijn, zoals die voornamelijk door China bestempeld werd, werd door communistische zusterpartijen als een schending van de Verklaring van 1957 gezien. In deze verklaring werd het Amerikaanse imperialisme als de vijand van alle volken ter wereld gezien. Verder zou de ideologische interpretatie van de Sovjet Unie de fundamentele beginselen van het marxisme-leninisme van hun revolutionaire karakter ontdoen.⁷² Chroesjtsjov begon door de tijd heen steeds frequenter en feller kritiek te leveren op China. Zijn verholde beschuldigingen van dogmatisme, aan het Chinese adres⁷³ groeiden in 1962 uit tot openlijk kritiek op de revolutionaire retoriek van China.⁷⁴ Door middel van dag- en weekbladen, gaf de partijtop van de Sovjet Unie en vooral Chroesjtsjov zelf, kritiek op China’s poging een versnelde stap naar het communisme te maken. Via deze weg werden de Chinese volkscommunes “reactionair” en China “oorlogzuchtig” genoemd.⁷⁵

In tegenstelling tot de Sovjet ideologie, werd de Chinese ideologie gekenmerkt door revolutionaire retoriek en de wens een versnelde weg tot het communisme te vinden.⁷⁶ In 1958 werd niet alleen het experiment met de communes gestart, maar ook de “Grote Sprong Voorwaarts”. Dit moest niet alleen volledige onafhankelijkheid geven, maar ook ideologische superioriteit tonen.⁷⁷ Het kolchoz-systeem dat in China naar Sovjet-model was ingevoerd, werd niet toereikend verklaard omdat individuen binnen de kolchozen nog enige persoonlijke ruimte genoten en daarmee niet volledig geïntegreerd konden worden in de grote gemeenschap.⁷⁸ Het systeem werd in de nazomer van 1958 vervangen door “volkscommunes”. De volledige bevolking van het platteland werd onder dwang in nieuwe grote eenheden geplaatst. Deze volkscommunes moesten het slavendrijven efficiënter maken. De communes werden volledig van bovenaf bestuurd en er was geen enkele ruimte voor individuele inbreng.⁷⁹ De Grote Sprong Voorwaarts resulteerde uiteindelijk in de grootste hongersnood van de twintigste eeuw, waarbij in vier jaar tijd tenminste 38 miljoen mensen omkwamen van honger en te hard werken.⁸⁰ Chroesjtsjov liet zich bij meerdere gelegenheden negatief uit over de Sprong. In december 1958 vertelde hij de Amerikaanse senator Hubert Humphrey dat de communes ouderwets en reactionair waren. Begin 1959 stelde hij in een speech

dat het onmogelijk was om een sprong naar het communisme te maken zonder het stadium van socialisme te hebben doorlopen.⁸¹ Om de ideologische eigenheid extra kracht bij te zetten, introduceerde Mao op Lenins geboortedag in april 1960, het “maoïsme”. Hij stelde openlijk dat een vreedzame weg naar het socialisme onaanvaardbaar was. Hij noemde het revisionisme. Hoewel hij hierbij Tito bij naam noemde, was het verwijt overduidelijk aan Chroesjtsjov gericht. Mao wendde zich voornamelijk tot sympathisanten in de derde wereld, om een Maoïstisch kamp op te richten en zichzelf op die wijze op de voorgrond te plaatsen in de internationale communistische wereld.⁸²

Sinds het Roemeense partijcongres in Boekarest in juni 1960, werd de ideologische onverenigbaarheid tussen China en de Sovjet Unie openlijk besproken. De Sovjet Unie beschuldigde China van dogmatisme en provocatie. Tijdens het congres wist Chroesjtsjov het merendeel van de aanwezigen ervan te overtuigen zich achter het standpunt van de Sovjet Unie te scharen. Als reactie op deze aanval, betwistte China openlijk de legitimatie van de Sovjet Unie als de leider van het internationale communistische kamp en als zelfuitgeroepen bolwerk van vrede en vooruitgang in de wereld.⁸³

Dat de ideologische tweestrijd tot 1960 niet openlijk geleverd werd, is duidelijk terug te vinden in de correspondentie van de Nederlandse ambassades in Beijing en Moskou. Vanuit de ambassade van Moskou werd na de conferentie van 1957 veel geschreven over hoe de partijtop van de Sovjet Unie de internationale eenheid onder de Socialistische landen, en in het bijzonder tussen China en de Sovjet Unie benadrukte. Een goed voorbeeld hiervan is een bericht over een artikel van presidium-lid O. Kuusinen op 22 november 1958, waarin hij stelde dat het voorgaande jaar zich liet kenmerken ‘door een monolithische consolidatie der socialistische landen, waar een atmosfeer van volkomen onderling vertrouwen heerste.’⁸⁴ Dergelijke berichten zetten tot 1960 de toon binnen de Nederlandse diplomatie over de internationale samenwerking in het communistische kamp.

Vanaf 1960, begonnen er vanaf de ambassade in Moskou berichten door te komen over het feit dat er verdeeldheid leek te zijn ontstaan in de ideologische opvattingen tussen China en de Sovjet Unie. Zo werd er uitvoerig bericht over een artikel uit de *Pravda* van 12 juni 1960, dat duidelijk door de Partij geïnspireerd was. Het artikel was een felle aanval tegen de ultra-linkse afwijking binnen het communisme, waarmee China bedoeld werd. De beschuldiging was tweeledig: enerzijds werd benadrukt dat ‘de beweringen van de huidige linksen in de internationale communistische beweging, die van mening zijn dat het mogelijk is, wanneer zij de macht eenmaal in hun handen hebben, om het communisme in te voeren met voorbijgaan van bepaalde historische etappes’ ‘onjuist en foutief’ waren.⁸⁵ Anderzijds werd benadrukt, dat deze linksen ten onrechte van mening zijn dat ‘de koers die gericht is op vreedzame coëxistentie, de strijd voor de stopzetting van de

bewapeningswedloop, de versteviging van de vrede en de vriendschap tussen de volkeren, de onderhandeling tussen socialistische en kapitalistische landen een inbreuk op het Marxisme Leninisme betekent.⁸⁶ Overige berichtgeving uit 1960, bevestigde dat het beleid van de vreedzame coëxistentie van de Sovjet Unie een bron van meningsverschil en strijd was tussen China en de Sovjet Unie. Er werd echter wel bij opgemerkt dat dit naar verwachting 'niet tot breuk of anderszins' zou leiden.⁸⁷ Integendeel zelfs. Er werd in de diplomatieke correspondentie juist meerdere malen benadrukt dat de gedachtelijn van de Sovjet Unie, ondanks het feit dat de uitingen van tegenstrijd niet volledig genegeerd konden worden, nog steeds leidend leek te zijn in de internationale communistische beweging en dat "eenheid" nog steeds gepredikt en (succesvol) nagestreefd werd.⁸⁸

De berichtgeving van de ambassade in Moskou, kort na 1960, is zeer summier, maar een voortzetting op de bestaande visie. Er werd voornamelijk in aangegeven dat de Sovjet Unie haar beleid van vreedzame coëxistentie trouw bleef en erkende dat niet alle communistische bewegingen hetzelfde beleid aanhingen.⁸⁹ Uitingen van bestaande verdeeldheid werden naar mate de tijd verstreek steeds krachtiger. In januari 1961 stelt Chroesjtsjov in een rapport van eigen hand, dat alles in het werk gesteld moet worden om eenheid en vriendschap met de Chinese communistische partij te bewerkstelligen.⁹⁰

Vanaf 1963 sloeg de toon in de diplomatieke correspondentie vanuit de ambassade van Moskou radicaal om. De indicaties van ideologische meningsverschillen en strijd tussen China en de Sovjet Unie werden met meer ernst overgebracht en er heerste een geheel andere verwachting van de consequenties die de tweedeling met zich meebracht. Een toonaangevend voorbeeld is de brief die tijdelijke zaakgelastigde, J. Vixseboxse aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken stuurde op 8 januari 1963. Deze brief stuurde hij aan de hand van een, op 7 januari 1963 verschenen artikel in de *Pravda*, dat betrekking had op de eenheid binnen het communistische kamp. In het artikel werd gesproken over 'ernstige meningsverschillen' die al langere tijd bestonden, maar waren toegespitst door het verloop van de Cuba-crisis.⁹¹ Het artikel richtte de directe kritiek tot de Albanese Partij, maar indirect en overduidelijk richtte het artikel zich tot China.⁹² In de begeleidende brief werd gesteld dat er van ontegenzeggelijk bewijs van een permanente tweedeling geen sprake was, maar dat het wel degelijk een belangrijke indicatie in die richting was.⁹³ De grootste tegenstelling waar het genoemde artikel in *Pravda* wederom naar verwees, was de oorlogzuchtige houding van China tegenover het beleid van vreedzame coëxistentie van de Sovjet Unie.⁹⁴ De waarde die aan dit artikel gehecht werd, wordt verder benadrukt door het feit dat er krantenberichten uit verschillende landen werden meegestuurd waarin dezelfde mening werd geuit als zaakgelastigde Vixseboxse was toegedaan.⁹⁵

Hoewel in 1963 nog herhaaldelijk melding werd gemaakt van uitingen over de wens van eenheid in het communistische kamp, was dit in 1964 helemaal niet meer het geval.⁹⁶ Het tegendeel is waar. Zo werd er bijvoorbeeld medegedeeld dat tijdens een van de gebruikelijke lezingen over het communisme in het Centrale Auditorium in Moskou, op een vraag over de huidige Russisch-Chinese betrekkingen, helemaal niet meer gereageerd werd.⁹⁷ Er werden verder geen mededelingen meer gedaan over enige aandacht die besteed werd aan het bestaan van meningsverschillen tussen de beide communistische grootmachten. In plaats daarvan, werden er wel steeds meer meldingen gemaakt van openlijke uitlatingen over de ideologische superioriteit van de Sovjet Unie over China. Het ontwikkelingsproces dat de socialistische maatschappij van de Sovjet Unie doormaakte werd expliciet boven de versnelde pogingen van China (de Grote Sprong Voorwaarts) gesteld.⁹⁸ Met betrekking tot het beleid aangaande de nationale bevrijdingsbeweging, liet de Sovjet Unie duidelijk weten haar eigen beleid als superieur aan dat van China te beschouwen.⁹⁹ Een expliciet schrijven van de Nederlandse ambassadeur in Moskou benadrukte dat de Sovjet Unie met betrekking tot de kwestie van de nationale bevrijdingsbeweging, sterk het gevoel had dat China een wig trachtte te drijven tussen de Sovjet Unie en haar satellietstaten. Het was de Sovjet Unie er daarom zo aangelegen hun gelijk in deze te bewijzen.¹⁰⁰

Na verloop van tijd, werden de beschuldigingen feller en frequenter.¹⁰¹ De propagandamachines produceerden in zowel China als de Sovjet Unie een steeds negatiever beeld van hun nieuwe grote vijand.¹⁰² De berichten van de Nederlandse ambassade in Moskou aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, maakten met vaste regelmaat melding van de onomkeerbaarheid van de ideologische tweestrijd en de definitieve scheur die de strijd in de Sino-Sovjet relatie had veroorzaakt.¹⁰³

In tegenstelling tot de vele correspondentiestukken van de Nederlandse ambassade in Moskou over de ideologische tweedeling tussen China en de Sovjet Unie, gaat bijna geen van de correspondentiestukken van de Nederlandse ambassade in Beijing diepgaand in op de ideologische strijd. De enige (indirecte) verwijzingen die hierover terug te vinden zijn, waren verwijzingen naar situaties waarin de Chinese communistische partij, zusterpartijen ervan probeerde te overtuigen de “Chinese gedachtelijn” te volgen. Dit was bijvoorbeeld het geval in een brief van 29 mei 1963, waarin door de tijdelijke zaakgelastigde A. van der Willigen, uiteengezet werd dat ‘het bezoek aan China van de heer V.G. Wilcox, secretaris-generaal van de communistische partij van Nieuw Zeeland, geleid [heeft] tot een communiqué, dat die partij vastnagelt op de Chinese koers.’¹⁰⁴ In dit communiqué hadden beiden partijen namelijk verklaard dat:

'the modern revisionists emasculate the revolutionary soul of marxisme-leninism, cast away the revolutionary principles of the declaration and the statement, paralyse the revolutionary will of the working class and working people and serve the needs of imperialism and the reactionaries of various countries. They do not want revolution themselves, and they do not allow others to make it; they do not support it.'¹⁰⁵

Buiten deze indirecte meldingen over de ideologische tweestrijd tussen China en de Sovjet Unie, wijdt de Nederlandse ambassade in Beijing hier lange tijd geen verdere berichtgeving aan.

De berichtgeving over de ideologische strijd vanuit Peking, kwam pas echt op gang nadat Chroesjtsjov in oktober 1964 uit zijn functie werd gezet. Met deze machtsverschuiving binnen de Sovjet Unie veranderde de dynamiek van de ideologische strijd. Op 25 november 1964, werd er vanuit Peking al melding gemaakt van het feit dat de Chinese kranten alle fouten van Chroesjtsjov benoemden en dat als reden gaven van zijn gedwongen vertrek. Deze "persoonlijke fouten" kwamen vrijwel volledig overeen met alle voorgaande aanvallen van China op de gehele Sovjet Unie.¹⁰⁶ Dergelijke artikelen maakten de weg vrij voor een eventuele hernieuwde dialoog met de nieuwe partijtop van de Sovjet Unie. China begon vervolgens in het openbaar de ideologische meningsverschillen minder ingrijpend weer te geven dan voorheen. Zo berichtte tijdelijke zaakgelastigde R. van den Berg op twee december 1964, dat Zhou Enlai 'in Moskou tot taak had de ideologische argumenten te minimaliseren en het accent te leggen op pogingen overeenstemming te krijgen inzake de concrete beleidslijn die China en de Sovjet Unie gezamenlijk zouden kunnen volgen in de internationale politiek.'¹⁰⁷ Berichtgevingen over de onderlinge communicatie in diezelfde periode, gaven ook aan dat China bereid was de jongste geschiedenis te vergeten wanneer de nieuwe partijtop van de Sovjet Unie de revisionistische beleidsaspecten zou vervangen. Op drie november 1964, werd echter al expliciet gemeld dat aan de hand van de onderlinge communicatie tussen de partijtop van China en van de Sovjet Unie vastgesteld kon worden, dat het niet waarschijnlijk was dat de Sovjet Unie hiertoe bereid was.¹⁰⁸

De strijd om ideologische superioriteit ontstond vanuit een politieke noodzaak voor China om de onevenwichtige relatie met de Sovjet Unie meer in balans te brengen. Het was tevens een gevolg van de verschillende economische, militaire en diplomatieke uitgangspunten die de beide landen hadden. De diplomaten ter plaatsen waren terughoudend in hun inschatting van de ernst en de gevolgen van de toenemend ideologische strijd. De groeiende ideologische zelfstandigheid en de strijd om ideologische superioriteit zijn echter duidelijk terug te vinden in de diplomatieke correspondentie. Politiek stond aan de basis van de ideologische tweestrijd, maar tegelijkertijd had de ideologische strijd invloed op de onderlinge buitenlandse politiek.

Hoofdstuk 3: Onderlinge politieke betrekkingen

Het was geen verrassing dat de Sovjet Unie, direct na het uitroepen van de Volksrepubliek China, politieke betrekkingen met het land aanging. Door de ondertekening van het Vriendschapsverdrag op 14 februari 1950, werden deze betrekkingen officieel kracht bijgezet.¹⁰⁹ Na dit belangrijke verdrag volgden er op 20 april 1950 nog een aantal economische samenwerkingsverdragen.¹¹⁰ Ondanks deze ogenschijnlijke goede onderlinge betrekkingen, heeft China vanaf het eerste moment het gevoel gehad dat ze niet als gelijkwaardige partner behandeld werd.¹¹¹

Desondanks, bevestigen de grote mate van economische hulp en de Sovjet ondersteuning bij de ontwikkeling van een eigen Chinese atoombom in de jaren vijftig, dat de onderlinge betrekkingen goed waren.¹¹² Eind jaren vijftig kwam de Sino-Sovjet relatie, zoals in hoofdstuk 1 reeds uiteengezet is, steeds meer onder druk te staan. De toenemende ideologische strijd eiste zijn tol in de diplomatieke betrekkingen. Mao wees samenwerking met de Sovjet Unie af, omdat hij China zoveel mogelijk onafhankelijk wenste te maken en Chroesjtsjov trok mede daardoor de Russische technische experts terug uit China.¹¹³ De Taiwan-crisis van 1958 heeft de betrekkingen tussen China en de Sovjet Unie op de lange termijn meer kwaad dan goed gedaan.¹¹⁴ Doordat partijorganen en regeringsorganen in beide landen onlosmakelijk met elkaar verweven waren, had de ideologische strijd als gevolg dat de regeringsleiders elkaar openlijk afvielen en verwijten maakten.¹¹⁵

Een andere zware last voor de onderlinge politieke betrekkingen, was het bondgenootschap tussen de Sovjet Unie en India. De grens tussen China en India was in de koloniale tijd door de Britten getrokken en China heeft deze grens nooit als formeel beschouwd. India deed dat echter wel en vanaf het moment dat de Volksrepubliek China in leven werd geroepen, gaf de grenskwestie onderlinge frictie.¹¹⁶ In alle conflicten die tussen China en India zouden volgen over deze grensproblematiek, weigerde Chroesjtsjov echter steun te betuigen aan China.¹¹⁷ Dit was een doorn in het oog van Mao en het had een negatief effect op de onderlinge politieke betrekkingen tussen de communistische grootmachten.¹¹⁸ China viel uiteindelijk op 20 oktober 1962 India aan en onder grote politieke druk van Mao, sprak Chroesjtsjov door middel van een artikel in de *Pravda*, alsnog zijn steun aan China uit. Het was echter overduidelijk dat dit niet van harte ging.¹¹⁹

Onder invloed van de ideologische strijd, bekoelden de politieke betrekkingen na verloop van tijd. Vanaf het 22^e partijcongres van de CPSU in 1961, was er zo goed als geen sprake meer van onderlinge politieke betrekkingen. Er werden tevens zo goed als geen pogingen meer ondernomen om dit te veranderen.¹²⁰ Op het moment dat Chroesjtsjov vervangen werd door Brezjnev, was er korte tijd sprake van eventuele hervatting van onderlinge diplomatieke betrekkingen. Dit bleek echter eind 1964 al niet meer tot de mogelijkheden te behoren.¹²¹

De Nederlandse diplomatieke correspondentie vanuit Moskou en Peking, toont duidelijk aan dat het moeilijk was om de partijbetrekkingen los te zien van de staatsbetrekkingen. De Nederlandse ambassadeur in Moskou benadrukt al vanaf 1960, dat Chroesjtsjov zijn ideologische kritiek op China via diplomatieke kanalen de buitenwereld inbracht.¹²² Hoewel al snel duidelijk werd dat de conferentie in Boedapest een breekpunt was in de ideologische eenheid van China en de Sovjet Unie, tastten de diplomaten in Moskou in het duister over de consequenties die deze breuk voor de politieke betrekkingen zou hebben.¹²³ Deze onwetendheid werd volgens ambassadeur H.A. Helb, zeker een jaar lang in stand gehouden door bewuste pogingen van beide landen om aan te tonen dat de onderlinge betrekkingen onveranderd goed waren.¹²⁴ Uit een brief van 30 juli 1963, van tijdelijke zaakgelastigde Vixeboxse, blijkt dat de Russische pers de vrije hand kreeg kritiek te uiten op China. Dit had volgens Vixeboxse tot gevolg dat Chinese zaken die buiten de ideologische kwestie vielen, ook publiekelijk onder de loep werden genomen.¹²⁵ Tijdelijke zaakgelastigde P.J. Polak stelde in een brief van 14 augustus 1963 zelfs vast dat 'China momenteel op elk terrein in niet mindere mate de tegenstander is van de Sowjet-Unie en haar trouwe volgelingen, dan bijvoorbeeld de Amerikaanse "imperialisten".'¹²⁶ De alomvattende kritiek op China werd niet alleen in de pers, maar vanaf 1965 ook in regeringsverklaringen uiteengezet. Hierdoor waren de partijbetrekkingen volgens tijdelijke zaakgelastigde van der Willigen, niet langer te onderscheiden van de staatsbetrekkingen.¹²⁷

Bij de Nederlandse ambassade in Peking begon men vanaf 1962 specifiek onderscheid te maken tussen partij- en staatsbetrekkingen. Dit werd voornamelijk gedaan omdat gebeurtenissen als de Cuba-crisis hier aanleiding toe gaven.¹²⁸ Daarbij werd echter direct ook vastgesteld dat het onmogelijk was om een zuivere scheidslijn toe te passen.¹²⁹ Op 23 januari 1963 schreef zaakgelastigde C.D. Barkman, dat hij verwachtte dat de ideologische strijd een negatieve invloed zou hebben op economische samenwerking en handelscontacten tussen China en de Sovjet Unie. Hij verwachtte echter niet dat het de algemene onderlinge politieke betrekkingen sterk zou beïnvloeden.¹³⁰ In de maanden die op dit bericht volgen, blijkt uit de brieven van Barkman en zijn collega diplomaten in Peking echter dat 'de ideologische twist de politieke betrekkingen steeds onmogelijker maakt'.¹³¹ Beide landen doen hun best de politieke betrekkingen, ongeacht de ideologische tweestrijd goed te houden. Desondanks beëindigt Mao, volgens een diplomatieke brief van 1 maart 1963, de onderlinge betrekkingen volledig.¹³² De Sovjet Unie bleef lange tijd proberen de betrekkingen weer op gang te brengen.¹³³ Volgens tijdelijke zaakgelastigde A.N. Baron van Aerssen ervoer China de ideologische kritiek als een inmenging in staatzaken en was het daarom onmogelijk de politieke betrekkingen op gang te houden. De Sovjet Unie was daarentegen beter in staat de twee sferen gescheiden te houden.¹³⁴ Ondanks de pogingen van de Sovjet Unie, bleek er geen weg meer terug naar onderlinge diplomatieke betrekkingen. Aan de hand van de correspondentie van

zaakgelastigde A. Laboyrie in 1964 en 1965, blijkt dat de Chinese polemiek de nadruk verlegde van ideologische twistpunten naar politieke problemen en iedere poging aangreep om haar afschuw van de Sovjet Unie uiteen te zetten.¹³⁵

Vanaf het moment dat Breznev in oktober 1964 aan de macht kwam in de Sovjet Unie, werden de onderlinge betrekkingen niet direct hervat. China leek hier echter wel voor open te staan.¹³⁶ Uit een brief van zaakgelastigde van den Berg van 2 december 1964 blijkt echter al, dat de nieuwe leiders van de Sovjet Unie China niet voldoende tegemoet zouden komen om hernieuwde politieke betrekkingen mogelijk te maken.¹³⁷ Zaakgelastigde Laboyrie liet vervolgens op 16 december 1964 weten dat Mao in het geheel niet bereid was concessies te doen, en dat de hoop op onderlinge betrekkingen tussen de voormalige bondgenoten daarmee volledig verloren was.¹³⁸

Het was echter niet alleen de ideologische strijd die zorgde voor een breuk in de onderlinge politieke betrekkingen. Bondgenootschappen tussen de Sovjet Unie en landen waar China mee in conflict was, speelden hier ook een grote rol bij. In een brief van 17 december 1959, zette ambassadeur J.G. de Beus vanuit Moskou al uiteen dat de Sovjet Unie een neutrale houding aannam in het handelsconflict tussen China en Indonesië. Dit werd door China opgevat als politiek verraad.¹³⁹

Een soortgelijke situatie deed zich voor met betrekking tot het standpunt dat de Sovjet Unie innam in de grensconflicten tussen China en India. De diplomatieke correspondentie vanuit Peking bevestigde dat India en de Sovjet Unie altijd goede onderlinge betrekkingen hebben onderhouden.¹⁴⁰ In de grensconflicten tussen China en India, weigerde Chroesjtsjov steun te betuigen aan zijn communistische bondgenoot China. Uit de correspondentie van tijdelijke zaakgelastigde van der Willigen blijkt meerdere malen dat China hier aanstoot aan nam.¹⁴¹ In een brief van 17 december 1962, omschrijft hij de specifieke verwijten die China aan de Sovjet Unie maakt vanwege hun 'onwaarachtigheid in het Chinees-Indiase grensgeschil':

'(...) pretending to be neutral, calling China "brother", while actually regarding the Indian reactionary group as their kinsmen.'¹⁴²

De weigering van de Sovjet Unie om China onvoorwaardelijk te steunen in internationale conflicten, had een negatieve invloed op de onderlinge politieke betrekkingen.

De verslechtering van de diplomatieke relatie is duidelijk waarneembaar aan de hand van het diplomatenbeleid dat beide landen hanteerden. Op 31 december 1959 berichtte de Nederlandse ambassade in Peking nog van de ondertekening van een Sino-Russisch consulaire verdrag op 19 december 1959.¹⁴³ Op 29 december 1962, berichtte dezelfde ambassade echter al over de sluiting van de laatste Sovjet consulaten in China.¹⁴⁴

De manier waarop beide landen met elkaars en eigen ambassade personeel omgingen, toont ook de toenemende verslechtering van de onderlinge diplomatieke betrekkingen. Vanuit Moskou kwamen in mei en juni 1963 berichten door over de afname van Chinees ambassade personeel en de vervanging van de toenmalige Chinese diplomaten door nieuwe “zwaargewichten”.¹⁴⁵ Vanuit de ambassade in Peking, kwamen in 1963 soortgelijke berichten. Op 2 juli 1963 berichtte van der Willigen nog dat hij wederzijdse terugroeping van ambassadepersoneel niet waarschijnlijk achtte.¹⁴⁶ Op 23 juli 1963 bericht hij echter al over de uitzetting van Chinees ambassade personeel in de Sovjet Unie en haar satellietstaten.¹⁴⁷ Op 3 mei 1965 benadrukte zaakgelastigde Laboyrie, dat de wederzijdse terugtrekking van diplomaten een onherstelbare breuk teweeg bracht. Hij merkte verder nog op dat China zich geen enkele illusie meer maakte over eventuele samenwerking met de Sovjet Unie.¹⁴⁸

Een laatste indicator van de onderlinge relatie, is de manier waarop de beide landen elkaars gedenkwaardige momenten herdachten en vierden. Een toonaangevende ontwikkeling was bijvoorbeeld de herdenking van de ondertekening van het Vriendschapsverdrag van 14 februari 1950. De correspondentie van de Nederlandse ambassade in Peking laat een duidelijke afnemende lijn zien in de mate waarop die gebeurtenis herdacht werd. In 1960 werd de herdenking in Peking nog groots gevierd en bezocht door prominente leiders uit de Sovjet Unie.¹⁴⁹ In 1962 was dit al niet meer het geval en werd er opvallend minder aandacht besteed aan de viering.¹⁵⁰ In 1963 schreef ambassadeur Barkman aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, dat er zelfs geen hooggeplaatste Chinezen meer aanwezig waren bij de viering in Peking.¹⁵¹ In 1965 werd er uiteindelijk tegen de verwachting in wel aandacht besteed aan de herdenking, maar in een dermate plichtmatige manier dat zaakgelastigde Laboyrie het een ‘uit zuiver opportunisme gemotiveerde façade’ noemde.¹⁵² De viering van het vriendschapsverdrag werd in vijf jaar tijd beperkt tot een schijnvertoning. Iets wat de beide landen met betrekking tot hun onderlinge politieke betrekkingen tegen die tijd al lang niet meer op konden brengen.

Hoofdstuk 4: Conflicten over grenzen en de grenzen van conflict

De strijd tussen de Sovjet Unie en China was door de tijd heen geen geheim gebleven, maar het bleef een strijd zonder militair geweld. Hier kwam begin 1964 een eind aan. De strijd met woorden werd aangevuld door een strijd met een fysiek karakter.

Eind 1963, bestond er al geruime tijd onenigheid over enkele gebieden langs de uitgestrekte Chinees-Russische grens. Deze spanningen namen na verloop van tijd toe en begin 1964 onttaarde dit in gewelddadigheden tussen de beide legers.¹⁵³ Het was de eerste keer dat de strijd tussen communistisch China en de Sovjet Unie een fysiek karakter kreeg.

De spanningen omtrent de grensgebieden waren ontstaan doordat Mao de Sovjet Unie ervan beschuldigde meer grondbezit tot zich te nemen dan waar zij recht op had.¹⁵⁴ Achteraf kan vastgesteld worden, dat het niet Mao's intentie was om de huidige grenzen volledig te veranderen. Hij wenste slechts druk uit te oefenen op de Sovjet Unie, het grensdispuut op redelijke wijze op te lossen en een nieuw verdrag te sluiten met de Sovjet Unie dat voordelig zou uitwerken voor China. De Sovjet Unie reageerde echter heftiger dan verwacht en toonde zich bereid tot een fysieke strijd met China. Het resultaat was dat beide landen het grensgebied bewapenden en de kwestie een voortslepende bron van frictie werd. Eind 1964, was de rust grotendeels wedergekeerd in de betwiste grensgebieden, al vonden er tot eind 1968 uitbarstingen van geweld en onrust plaats. In 1969 zou de gehele situatie escaleren tot ongekende mate van onderling geweld.¹⁵⁵

De Nederlandse diplomatieke correspondentie die specifiek over de grensconflicten van 1963 en 1964 ging, was afkomstig van zowel de Nederlandse ambassade in Moskou als van de Nederlandse ambassade in China. Op 26 februari 1963 bereikte het eerste bericht aangaande de spanningen rondom de Chinees-Russische grenzen de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken. Dit bericht vanuit Peking, maakte melding van informatie die de ambassadeur indirect ter oren was gekomen. Het betrof 'de Chinese aanspraken op gebied van de Sovjet-Unie welke impliciet waren in de Chinese wens om t.z.t. tot een herziening van de zgn. "ongelijke" verdragen te komen.'¹⁵⁶ De Sovjet-Russisch diplomaat Tsjervonenko had laten weten dat kleine aanpassingen aan de grenzen mogelijk waren maar 'dat van een volledige herziening der bestaande verdragen geen sprake kon zijn'.¹⁵⁷ Dit bericht werd opgevolgd door een doorgestuurd krantenartikel uit de *Guardian* van 9 maart 1963. Hierin werd uiteengezet dat China openlijk aan de Sovjet Unie had laten weten binnen afzienbare tijd een formele claim te zullen leggen op grote grondgebieden in Siberië, die de Sovjet Unie ongeveer een eeuw daarvoor van China had afgenomen. Hierbij zou het concreet gaan om een herziening van de verdragen van Aigoen (1858), Peking (1860) en Ili (1881).¹⁵⁸ Het artikel stelt dat deze waarschuwing overduidelijk onderdeel uitmaakte van de propagandastrijd waarin de beide

landen verwickeld waren. Het ondersteunt tevens dat China van mening was een formele claim te kunnen leggen op de grensgebieden.¹⁵⁹ In een latere brief werd verder ingegaan op de wijze waarop de grondgebieden in de negentiende eeuw overgingen van China naar toenmalig tsaristisch Rusland. Hierbij werd een verwijzing gemaakt naar een krantenartikel van *The Times* op 10 september 1963, dat over dit onderwerp handelde.¹⁶⁰ De zogenaamde “ongelijke verdragen”, waarmee China eerder afstand deed van grote grondgebieden in Oost-Siberie en Centraal-Azie, waren sinds maart 1963 openlijk in opspraak gekomen in China. De verdragen werden als een onderdeel van de toenmalige Russische expansie gerekend en zijn door China nooit volledig geaccepteerd. De bewoners van de betwiste grondgebieden lijken dat echter wel gedaan te hebben, evenals de Sovjet Unie.¹⁶¹

In de loop van september en oktober 1963 werden zowel in de diplomatieke correspondentie van beide ambassades als in de kranten van verschillende landen, meldingen gemaakt van specifieke grensincidenten. Deze incidenten werden door alle betrokken partijen zeer serieus genomen.¹⁶² De Nederlandse ambassadeur in Moskou zag de voorvallen als een gevolg van provocerende Chinese burgers die de rust probeerden te verstoren.¹⁶³ Hierbij stelde hij tevens vast dat het opmerkelijk was dat de Sovjet Unie geen represailles nam, en dat dit misschien bewust niet gedaan werd om ‘zodra het moment daarvoor gunstig wordt geacht, volgens het bekende patroon de publieke opinie hier te lande die reeds in toenemende mate haar bijdrage in de anti-Chinese campagne moet leveren, in het geweer zal roepen “spontaan” straffe maatregelen tegen China te eisen.’¹⁶⁴ In een ander correspondentiestuk wordt tevens benadrukt dat de Sovjet Unie alle grensincidenten uitvoerig gebruikte om een bijdrage te leveren in de anti-Chinese propaganda die op volle toeren draaide.¹⁶⁵

Dat de grensconflicten van grotere omvang waren dan losse incidenten en een manier om druk uit te oefenen binnen de bestaande Sino-Sovjet strijd, komt eind september 1963 steeds duidelijker naar voren in de diplomatieke correspondentie. De vraag was niet langer óf China bereid was de strijd aan te gaan over de betwiste grondgebieden, maar welke grondgebieden hierbij de prioriteit zouden krijgen.¹⁶⁶ Daarnaast werd benadrukt dat artikelen over de grensconflicten, die in de Sovjet Unie gepubliceerd werden, rechtstreeks verband hielden met regeringsverklaringen van de Sovjet Unie. Daaruit werd geconcludeerd dat de krantenartikelen meer voorstelden dan slechts een onderdeel van de grotere anti-Chinese propagandacampagne die er gaande was.¹⁶⁷ Ondanks dit groeiende bewustzijn van het feit dat China bereid was voor haar verloren gebieden te strijden, toont een brief van 15 oktober 1963, dat de tijdelijke zaakgelastigde in Peking niet verwachtte dat China toewerkte naar een directe en volledige herziening van de status-quo.¹⁶⁸

Een verwijzing naar een krantenartikel van het *Parool* op 4 februari 1964, maakte de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken erop attent dat de Sovjet Unie een argumentatie aan

het ontwikkelen was om de oorspronkelijke claim van China op de grensgebieden te ontcrachten. In een Russisch tijdschrift werd naar vermelding, uitgebreid uiteengezet dat deze gebieden nooit aan China hadden toebehoord.¹⁶⁹ Ondanks deze eventuele nieuwe insteek van de Sovjet Unie, begon eind februari toch een reeks Chinees-Russische grensonderhandelingen.¹⁷⁰ Deze onderhandelingen zouden volgens de Nederlandse ambassade in Peking, niet alleen betrekking hebben op de (her)verdeling van de omstreden grondgebieden, maar ook op 'afbakenings- en vooral bewakings- en doorlaat-problemen'.¹⁷¹ Vanuit verschillende berichtgevingen kan vastgesteld worden dat de onderhandelingen in Peking onder volstrekte geheimhouding plaatsvonden.¹⁷² Hoewel de Sovjet Unie zich op eerdere tijdstippen bereid had verklaard enige concessies te willen doen met betrekking tot de grensconflicten, werd er ten tijde van de onderhandelingen verwacht dat beide partijen zich uitermate standvastig op zouden stellen.¹⁷³ Zo berichtte zaakgelastigde Laboyrie op 22 september 1964 vanuit Peking, dat Chroesjtsjov openlijk had laten weten dat 'indien China aan de gemeenschappelijke grens met de USSR zou prutselen, zulks onherroepelijk oorlog zou betekenen.'¹⁷⁴

De berichtgeving over de Chinese cartografie en de ontwikkeling die hierin zichtbaar was, geeft duidelijk weer dat de stellingname van China met betrekking tot de betwiste grensgebieden steeds standvastiger werd. Zo werd in maart 1963 nog bericht over het feit dat de betreffende grenzen op Chinese kaarten als "niet vastgesteld" werden weergegeven.¹⁷⁵ Dit in tegenstelling tot de permanente grenzen die de Sovjet Unie destijds op haar kaarten weergaf.¹⁷⁶ In oktober 1963 werd vanuit Peking bericht dat de Chinese kaarten 'niet meer bevatten dan een grove aanduiding van de Chinese grens'.¹⁷⁷ Op 13 maart 1964, werd er voor het eerst melding gemaakt van Chinese kaarten waarop grote stukken Russisch grondgebied tot China werden gerekend.¹⁷⁸

Berichtgeving over enige uitkomsten van de voortdurende grensonderhandelingen is niet terug te vinden in de diplomatieke correspondentie aangaande de grensconflicten. Wel werd er meerdere malen benadrukt hoe moeizaam de onderhandelingen verliepen door de standvastigheid van beide partijen.¹⁷⁹ Ondanks het feit dat er een sterke afname waarneembaar is in de frequentie van de berichtgeving over grensincidenten, vermeldt de diplomatieke correspondentie van 1964 en 1965 niets over een mogelijke oplossing of beëindiging van de grensconflicten. De tijd heeft uitgewezen dat de intensiteit van de grensconflicten vanaf eind 1964 afnam. Er bleven echter tot 1968 sporadische uitbarstingen van geweld en onrust plaatsvinden. In 1969 escaleerde de gehele situatie tot een ongekende uiting van geweld en strijd tussen communistisch China en de Sovjet Unie.¹⁸⁰

Het feit dat er in de diplomatieke correspondentie vanuit China en de Sovjet Unie veelvuldig verwezen werd naar bijgesloten krantenartikelen uit verschillende delen van de wereld, kan als een

bevestiging worden opgevat van de hoge mate van diplomatieke geheimhouding over de grensproblematiek en grensonderhandelingen in zowel China als de Sovjet Unie.

Hoewel de strijd om de grensgebieden uit politieke overwegingen op de spits was gedreven, bleken beide partijen bereid voor de gebieden te vechten. Door de strikte geheimhouding vanuit beide landen, was het voor de diplomaten ter plaatse moeilijk om uitspraken te doen over de consequenties die de grensconflicten voor de toekomst in brede zin en voor de Sino-Sovjet relatie in het bijzonder zouden hebben. De grensconflicten speelden geen absolute hoofdrol in het Sino-Sovjet conflict, maar veranderden door het fysieke karakter wel de dynamiek van het totale conflict. Het volgende fysiek conflict waar beide landen actief bij betrokken waren, was geen onderling conflict. Het was het Vietnam conflict, waarbij zowel China als de Sovjet Unie als ondersteunende partij aan deelname.

Hoofdstuk 5: Ieder een eigen rol in het Vietnam conflict

Tot het Vietnam conflict in 1965 escaleerde, hadden zowel de Sovjet Unie als China weinig interesse in nauwe betrokkenheid bij het conflict. China wou Noord Vietnam wel steunen, maar werd afgeschrikt omdat zij liever niet had dat de Verenigde Staten weer zo dicht bij haar grenzen gestationeerd zou zijn, zoals bij de Korea Oorlog het geval was geweest.¹⁸¹ De Sovjet Unie wilde de vooruitgang in haar relatie met de Verenigde Staten niet op het spel zetten door Noord Vietnam actief te steunen. Ze probeerden Hanoi zelfs over te halen om het conflict niet te laten escaleren. Dit had geen effect omdat de Sovjet Unie en Noord Vietnam ondanks de gedeelde ideologie, zeer uiteenlopende opvattingen en doelen hadden. Noord Vietnam wilde juist de strijd aangaan, om door middel van een onbetwiste overwinning een permanente positie in de internationale wereld te veroveren. Op deze wijze hoopte Noord Vietnam tevens te voorkomen dat het een pion werd in de handen van de Sovjet Unie of China.¹⁸² Het liet zich niet sturen door (China of) de Sovjet Unie.

Toen de Verenigde Staten echter actief deel ging nemen aan het Vietnam conflict, moest de Sovjet Unie uit ideologisch oogpunt wel actieve steun geven aan Noord Vietnam. Dit gebeurde vanaf begin 1965, door het leveren van wapens en andere hulpmiddelen.¹⁸³ Doordat de Sovjet Unie aanvankelijk duidelijk liet zien geen interesse te hebben in het actief steunen van Noord Vietnam, zag China er uiteindelijk toch voordeel in om met minimale investering Noord Vietnam eigenhandig te steunen en zo het conflict in de richting van communistische winst te sturen. Dit zou een positieve impuls voor de Chinese kant van het Sino-Sovjet conflict kunnen geven, zonder dat China er een al te hoge prijs voor moest betalen.¹⁸⁴ Zodra de Sovjet Unie echter actieve steun begon te geven aan Noord Vietnam, moest China deze tactiek herzien. Ondanks een dringend verzoek van de Sovjet Unie, toonde China zich allerm minst bereid om de hulp aan Hanoi onderling te coördineren.¹⁸⁵ Integendeel zelfs, Mao stelde alles in het werk om de hulp van de Sovjet Unie aan Noord Vietnam te stoppen. China kon de hulp die de Sovjet Unie bood niet evenaren en Mao probeerde daarom de Sovjet Unie ervan te overtuigen dat Noord Vietnam geen hulp nodig had.¹⁸⁶ Ondertussen probeerde hij Hanoi te paaien door het alle mogelijke hulp te geven die China ook maar enigszins kon geven.¹⁸⁷ De onwil van Hanoi om één van beide landen als beschermheer te kiezen, de onwil van China om hulp aan Noord Vietnam te coördineren en de manier waarop beide landen Noord Vietnam te hulp schoten, maakten dat de Vietnam Oorlog eerder een verscheurend dan een lijmend effect had op de Sino-Sovjet relatie.

De correspondentie van de Nederlandse ambassade in China van 1960 tot 1965, bevestigt duidelijk dat China tot 1965 niet actief betrokken was bij het Vietnam conflict. De meeste brieven en verklaringen die aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken werden gestuurd, hadden

betrekking op handelsverdragen en economische samenwerking tussen China en Noord Vietnam.¹⁸⁸ De berichtgeving over technische en financiële hulp van China aan Noord Vietnam, neemt door de jaren heen significant toe.¹⁸⁹ Daarnaast beginnen de correspondentiestukken vanaf 1961, met regelmaat melding te maken van verklaringen van het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken waarin de Amerikaanse agressie in Zuid Vietnam veroordeeld wordt.¹⁹⁰ China steunt Noord Vietnam weliswaar niet actief, maar geeft wel woordelijke steun aan Noord Vietnam. Deze woordelijke steunbetuigingen werden door de tijd heen steeds agressiever en dreigender. Op 29 november 1961 luidt een waarschuwing van het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken aan de Verenigde Staten:

‘(...) the Chinese Government hereby serves the serious warning that, if the U.S. Government does not stop its abovementioned aggressive acts, it must bear full responsibility for breaching the peace of Indo-China and Southeast Asia.’¹⁹¹

In een soortgelijke verklaring van 18 juli 1963, is de toon vele malen dreigender en uitdagender:

‘Resorting to every barbarous and brutal means, the U.S. imperialists have committed untold towering crimes in southern Viet Nam. (...) U.S. imperialism must immediately stop its aggression and intervention in southern Viet Nam; it must immediately withdraw all the U.S. military personnel and combat forces there so that the Vietnamese people may settle their own question in accordance with the 1954 Geneva agreements and in conformity with their own interests. (...) As ever, the Chinese people will firmly stand by the fraternal Vietnamese people can carry forward to the end the struggle against the U.S. imperialist policies of aggression and war.’¹⁹²

Uit een brief van 24 maart 1964, blijkt dat de diplomatieke wereld zich bewust was van het Chinese voornemen, komende successen in Indo-China voor zich op te eisen in de ideologische strijd tegen de Sovjet Unie.¹⁹³ Ondanks het feit dat de woordelijke steun van China aan Noord Vietnam steeds dreigender geformuleerd werd, benadrukte de Nederlandse diplomaten meerdere malen dat er reden was om aan te nemen dat China niet in staat was Noord Vietnam de daadwerkelijke steun te geven die nodig was om de Verenigde Staten te verslaan.¹⁹⁴ Zo stelde zaakgelastigde Laboyrie in een brief van 22 september 1964, dat er een duidelijke angst onder de Chinese leiders heerste voor Amerikaanse acties tegen Noord Vietnam. Laboyrie concludeerde mede hieruit dat ‘deze angst – alle Chinese oorlogszuchtige verklaringen ten spijt – duidt op een zekere zwakte. Vele andere factoren lijken deze visie te steunen.’¹⁹⁵

De diplomatieke correspondentie van zowel de Nederlandse ambassade in China als de Nederlandse ambassade in de Sovjet Unie, maakt in de eerste helft van de jaren zestig meerdere malen melding van het feit dat Noord Vietnam goede contacten onderhield met beide landen. Uit deze stukken blijkt dat het onduidelijk was of Noord Vietnam meer waarde hechtte aan haar

contacten met een van de twee landen.¹⁹⁶ Het feit dat dit vraagstuk keer op keer terugkeert in de correspondentie van beide ambassades, lijkt er in ieder geval op te duiden dat er in Nederland veel waarde gehecht werd aan het antwoord op deze vraag. Hoewel uit de correspondentie niet duidelijk valt op te maken of Noord Vietnam een voorkeur had voor een bondgenootschap met China of de Sovjet Unie, blijkt uit brieven van de Nederlandse ambassade in China wel dat China bewust probeerde te voorkomen dat Hanoi steun zocht bij de Sovjet Unie.¹⁹⁷ Uit een brief van zaakgelastigde D. Ketel op negentien juni 1961, blijkt tevens al dat er ernstig getwijfeld werd aan het vermogen van China om 'de Noord-Vietnamezen ervan te weerhouden om te haren koste steun bij de Sovjet Unie te zoeken.'¹⁹⁸

Net als de diplomatieke correspondentie van de Nederlandse ambassade van China, toont de correspondentie van de Nederlandse ambassade in Moskou aan dat actieve betrokkenheid bij het Vietnam conflict uitbleef tot 1965. Ook hier handelen de verklaringen en brieven van 1960 tot 1965 hoofdzakelijk over handelsverdragen en financiële samenwerking tussen de Sovjet Unie en Noord Vietnam.¹⁹⁹ Net als China, biedt de Sovjet Unie enkel woordelijke steun aan Noord Vietnam.²⁰⁰ Echter, op tien juni 1961, werd er in een brief van zaakgelastigde Vixseboxse aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken melding gemaakt van het feit dat de Sovjet Unie, ten gevolge van de strijd met China, pogingen onderneemt haar satellietstaten sterker aan zich te binden.²⁰¹ Met betrekking tot het Vietnam conflict wordt in de correspondentie benadrukt dat de Sovjet Unie haar, tot dan toe relatief gematigde standpunt, door Chinese toedoen, niet lang zal kunnen handhaven. In een brief van de Nederlandse ambassadeur Star Busmann op 21 mei 1964 werd deze Chinese invloed expliciet benoemd:

'Het conflict met Peking veroorlooft de Russen evenmin de zaken op hun beloop te laten want men kent het Chinese verwijt dat zij tekortschieten in hun communistische plicht daadwerkelijke steun te verlenen aan nationale bevrijdingsbewegingen. (...) Onder deze omstandigheden zal moeilijk kunnen worden verwacht dat de Sowjet-Unie werkeloos zou toezien.'

Vanaf 1965 werd de woordelijke steun van de Sovjet Unie aan Noord Vietnam aanzienlijk feller dan voorheen. Op 11 februari 1965 komt er door de diplomatieke kanalen voor het eerst een verklaring van de Sovjet Unie door naar Nederland, waarin de Sovjet Unie daadwerkelijke militaire steun toezegt aan Noord Vietnam.²⁰² Deze toezegging van militaire assistentie ontwikkelde zich in sneltempo tot de toezegging van premier Kosygin, in een redevoering op 19 april 1965, atoomwapens in te zetten in de strijd tegen de Amerikaanse agressor. Uit een brief van de ambassadeur op 28 april 1965, blijkt vervolgens dat dit dreigement in de diplomatieke wereld zeer serieus wordt genomen.²⁰³

Hoewel de correspondentie vanuit Peking tot eind 1965 geen melding maakt van actieve steun van China aan Noord Vietnam, worden in de stukken vanuit Moskou in de loop van 1965 meerdere keren opmerkingen gemaakt over de wens van de Sovjet Unie om assistentie aan Noord Vietnam te coördineren met China.²⁰⁴ De brieven spraken over pogingen van de Sovjet Unie om China tot onderlinge coördinatie te dwingen, in de hoop dat dit de Sino-Sovjet relatie zou verbeteren en de positie van de CPSU internationaal zou begunstigen.²⁰⁵ Uit een brief van ambassadeur Star Busmann van tien april 1965, blijkt dat China alle pogingen tot onderlinge coördinatie van de hand doet. De brief beschrijft hoe Brezjnev de Democratische Republiek Vietnam beloofde 'elke hulp te verlenen bij het versterken van haar verdedigingsmiddelen, die onze Vietnamese vrienden nodig hebben voor het afweren van de agressie van de Amerikaanse imperialisten.'²⁰⁶ Verderop in dezelfde brief maakt de ambassadeur melding van het feit dat de Sovjet Unie in diplomatieke kringen openlijk toegeeft dat 'zij zich ten aanzien van het Vietnamconflict in een moeilijk parket bevinden wegens de houding die de Chinezen innemen, i.h.b. hun dwarsbomerij van Russische dienstverlening.'²⁰⁷

Volgens de correspondentie vanuit Moskou, wenste China niet alleen te voorkomen dat de hulp aan Noord Vietnam onderling gecoördineerd werd, maar ook dat de hulp van de Sovjet Unie Noord Vietnam bereikte. De Sino-Sovjet strijd breidde zich in de loop van de jaren zestig uit tot de Vietnam Oorlog. De Nederlandse ambassade van Zuid Vietnam bericht in de eerste helft van de jaren zestig weinig over Noord Vietnam en haar verhoudingen met China en de Sovjet Unie. De berichtgeving die er was, schetst echter hetzelfde beeld. De onderlinge strijd tussen de twee landen was duidelijk zichtbaar in Noord Vietnam.²⁰⁸ Al op 15 maart 1962, werd in een brief van tijdelijke zaakgelastigde H.A.G. Schillingen te Saigon, letterlijk uiteengezet dat Noord Vietnam voordeel had bij de onderlinge strijd tussen China en de Sovjet Unie:

'Zolang de strijd om invloed in Noord Vietnam niet is uitgestreden door de twee "grote broeders" zal dit land trachten een maximum profijt te verkrijgen in de vorm van militaire en technische hulp'²⁰⁹

Vietnam werd een podium voor de voortzetting van de bestaande strijd tussen de Sovjet Unie en China. Vanaf het moment dat de landen betrokken raakten bij het conflict, probeerden ze allebei Noord Vietnam aan zich te binden. Hanoi speelde de twee landen echter tegen elkaar uit om er zoveel mogelijk haar voordeel mee te doen.²¹⁰ Doordat Noord Vietnam profijt had van de onderlinge strijd, lukte het geen van beide landen een monopolie op het bondgenootschap met Noord Vietnam te krijgen. Hoewel de Sovjet Unie pogingen ondernam de hulp aan Noord Vietnam te coördineren met China, kwam het hier door het toedoen van China niet van. De diplomatieke correspondentie van de respectievelijke ambassades in de eerste helft van de jaren zestig, toont

ontegengesteld aan dat het Vietnam conflict en Noord Vietnam in het bijzonder, China en de Sovjet Unie eerder verder uit elkaar dreef dan dichterbij elkaar bracht.

Conclusie

Met de kennis van nu, kan zonder twijfel geconcludeerd worden dat er midden jaren zestig geen enkele sprake meer was van een monolithische Sino-Sovjet eenheid. Met de toenmalige kennis, was die conclusie een stuk minder voor de hand liggend. In dit onderzoek is de diplomatieke correspondentie van de Nederlandse ambassade van de Sovjet Unie en van China, uit de periode van 1960 tot 1965, geanalyseerd. Het doel was vast te stellen of de Nederlandse regering op dat moment kon weten dat er geen sprake was van een vergaande mate van eenheid tussen de communistische grootmachten.

Aan de hand van de diplomatieke berichtgevingen die in dit onderzoek behandeld zijn, kan worden vastgesteld dat het beeld dat de Nederlandse diplomatie van de Sino-Sovjet relatie had, geen vanzelfsprekendheid was. Er kwamen tussen 1960 en 1965 aanzienlijk veel berichten uit Peking en Moskou, die inzichten en updates gaven over de onderlinge relatie.

De gedeelde ideologie lag aan de basis van de oorspronkelijke goede betrekkingen tussen de Volksrepubliek China en de Sovjet Unie. De berichtgeving uit Moskou gaf echter veel informatie die aantoonde dat de landen ideologisch steeds verder uit elkaar dreven. Ondanks de pogingen van beide landen om de schijn van ideologische eenheid zolang mogelijk hoog te houden, spreekt de diplomatieke correspondentie vanuit Moskou met steeds meer zekerheid over een openlijk ideologische breuk. Desondanks duurt het enkele jaren voordat de diplomaten ter plaatse zich uitspreken over de permanente consequenties die deze ideologische strijd met zich meebrengt. Deze voorzichtigheid creëert onduidelijkheid over de ernst van de ideologische strijd en de mate waarin het de algemene relatie tussen de landen zal beïnvloeden.

Dat een openlijke ideologische breuk effect zou hebben op de onderlinge politieke betrekkingen, is vanzelfsprekend in landen waar de partijbetrekkingen en staatsbetrekkingen zo intens met elkaar verweven zijn als bij China en de Sovjet Unie het geval was. De diplomaten uit beide landen bleven echter berichten dat de onderlinge politieke relatie onveranderlijk goed waren. Dit leek de voorzichtige benadering van de eventuele consequenties van de ideologische breuk te rechtvaardigen. Desondanks waren er in de diplomatieke stukken significant veel aanwijzingen te vinden voor de opvatting dat de onderlinge politieke betrekkingen in sneltempo en in vergaande mate verslechterden. Diplomaten schreven niet alleen over het feit dat de Sovjet Unie bij internationale conflicten niet als vanzelfsprekend steun betuigde aan China, maar ook over de afnemende mate waarmee belangrijke herdenkingen (samen) werden gevierd en het steeds moeizamer onderlinge diplomatenbeleid. De gevolgen van deze verschillende ontwikkelingen waren misschien moeilijk te overzien. De berichtgevingen over Mao's definitieve beëindiging van de

diplomatieke betrekkingen met de Sovjet Unie en over de gang van zaken nadat Breznev in de Sovjet Unie aan de macht was gekomen, lieten echter geen enkele ruimte voor twijfel.

De grensconflicten tussen beide landen lijken op het eerste gezicht zeer geschikt voor ondubbelzinnige en overzichtelijke diplomatieke berichtgeving, omdat het om een fysieke strijd gaat. Dit bleek in de praktijk echter niet het geval te zijn. Hoewel de diplomaten ter plaatse een inschatting konden maken van wat er feitelijk in de grensgebieden gebeurde en waar de conflicten over gingen, konden zij geen duidelijk beeld krijgen van de implicaties van de grensconflicten voor de algemene Sino-Sovjet relatie. Door de geheimhouding over de onderhandelingen en de onderlinge standpunten, was het voor de diplomaten onmogelijk om aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken door te geven welke gevolgen de conflicten zouden hebben voor de Sino-Sovjet verhoudingen.

Het tegendeel was waar met betrekking tot het Vietnam conflict. Hierbij toonde diplomatieke correspondentie van de ambassades uit beide landen duidelijk aan dat zowel China als de Sovjet Unie aanvankelijk niet actief betrokken wilden raken bij het conflict. Toen de diplomaten in de loop van 1964 melding maakten van het feit dat beide landen meer betrokkenheid toonden bij het Vietnam conflict, werd ook direct duidelijk dat zij deze betrokkenheid volledig onafhankelijk en in weerwil van elkaar tot stand brachten. De steun aan Noord Vietnam stond eerder tussen de landen in dan dat het hen herenigde. Het werd door de diplomaten tevens duidelijk gemaakt dat dit een gevolg was van de houding die China ten opzichte van de Sovjet Unie aannam. De berichtgevingen over het feit dat Noord Vietnam profijt had van de verdeeldheid tussen China en de Sovjet Unie en dat het de landen verder uit elkaar dreef voor eigen gewin, bevestigde het beeld van het Vietnam conflict als uiteendrijvende kracht.

De diplomatieke correspondentie van de Nederlandse ambassades in Peking en Moskou van de 1960 tot 1965, bevestigt dat de landen in de jaren vijftig als een eenheid functioneerden en naar buiten traden. De correspondentie toont echter ook duidelijk aan dat er rond 1965, in geen enkel aspect meer sprake was van een monolithische eenheid. De oorspronkelijk vergaande eenheid en samenwerking tussen China en de Sovjet Unie, hadden in eerste instantie als gevolg dat de verslechtering in de Sino-Sovjet relatie lange tijd genuanceerd en voorzichtig benaderd werd door de plaatselijke Nederlandse diplomaten. De schijnvertoningen, geheimhouding en propaganda van de betreffende landen, zette deze genuanceerde benadering kracht bij. Desondanks laat de Nederlandse diplomatieke correspondentie er midden jaren zestig geen twijfel meer over bestaan dat er geen sprake meer was van een monolithische eenheid of goede Sino-Sovjet relatie.

Literatuurlijst*Secundaire bronnen:*

- Chang, G.H., *Friends and Enemies. The United States, China and the Soviet Union, 1948-1972* (Stanford, California 1990).
- Chang, J. en J. Halliday, *Mao. Het onbekende verhaal* (Amsterdam 2008).
- *De polemiek. Over de algemene lijn van de internationale kommunistische beweging* (Rotterdam 1976).
- Heywood, A., *Political ideologies. An introduction* (New York, New York 2007).
- Kissinger, H., *Diplomacy* (New York, New York 1994).
- Kuisong, Y., 'The Sino-Soviet border clash of 1969: from Zhenboa Island to Sino-American reapproachment', *Cold War history* 1.1 (2000) 21-52.
- Lowenthal, R., 'Factors of unity and factors of conflict', in: T. Sellin (ed.), *The Annals of the American Academy of political and social science – Communist China and the Soviet bloc* (Philadelphia 1963) 106-116.
- Lowenthal, R., 'Soviet and Chinese communist world views', in: D.W. Treadgold (ed.), *Soviet and Chinese communism. Similarities and differences* (Seattle 1970) 374-404.
- North, R.C., *Moscow and Chinese communists* (Stanford, California 1953).
- Mehnert, K., *Peking en Moskou* (Franeker 1962).
- Papp, D.S., *Vietnam: the view from Moscow, Peking, Washington* (Jefferson, North Carolina 1981).
- 'President Eisenhower's news conference, 7 April 1954', *The Pentagon papers* 1 (1971) 597-598.
- Service, R., *The penguin history of modern Russia. From tsarism to the twenty-first century* (Basingstoke 2009).
- Shen, Z. en X. Yafeng, 'Hidden currents during the honeymoon: Mao, Khrushchev, and the 1957 Moscow conference', *Journal of Cold War studies* 11.4 (2009) 74-117.
- Taubman, W., *Khrushchev. The man – his era* (Londen 2005).
- Zubok, V.M., *A failed empire. The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev* (Chapel Hill 2007).

Primaire bronnen:

- Nationaal Archief, Den Haag, Ministeries AOK en AZ, Kabinet van de Minister-President, nummer toegang 2.03.01.
- Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade in China (Beijing/Peking), nummer toegang 2.05.166.
- Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade in de Sovjet-Unie te Moskou, nummer toegang 2.05.248.
- Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade in Zuid-Vietnam (later Vietnam) [Saigon, standplaats Bangkok], nummer toegang 2.05.264.

-
- ¹ 'President Eisenhower's news conference, 7 April 1954', *The Pentagon papers* 1 (1971) 597-598, 597.
- ² Nationaal Archief, Den Haag, Ministeries AOK en AZ, Kabinet van de Minister-President, nummer toegang 2.03.01, inventarisnummer 3476.
- ³ Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade in de Sovjet-Unie te Moskou, nummer toegang 2.05.248, inventarisnummer 302.
- ⁴ H. Kissinger, *Diplomacy* (New York, New York 1994) 645.
- ⁵ R.C. North, *Moscow and Chinese communists* (Stanford, California 1953) 1-2.
- ⁶ North, *Moscow and Chinese communists*, 265.
- ⁷ *Ibidem*, 2.
- ⁸ *Ibidem*, 3.
- ⁹ G. H. Chang, *Friends and Enemies. The United States, China and the Soviet Union, 1948-1972* (Stanford, California 1990) 203.
- ¹⁰ Chang, *Friends and Enemies*, 205.
- ¹¹ *Ibidem*, 203-204.
- ¹² V.M. Zubok, *A failed empire. The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev* (Chapel Hill 2007) 79.
- ¹³ North, *Moscow and Chinese communists*, 266.
- ¹⁴ Chang, *Friends and Enemies*, 175.
- ¹⁵ W. Taubman, *Khrushchev. The man – his era* (Londen 2005) 335.
- ¹⁶ Taubman, *Khrushchev*, 336-337.
- ¹⁷ Zubok, *A failed empire*, 111.
- ¹⁸ *Ibidem*, 136.
- ¹⁹ *Ibidem*, 112.
- ²⁰ Chang, *Friends and Enemies*, 205-206.
- ²¹ R. Service, *The penguin history of modern Russia. From tsarism to the twenty-first century* (Londen 2009) 338-341.
- ²² J. Chang en J. Halliday, *Mao. Het onbekende verhaal* (Amsterdam 2008) 516-517.
- ²³ Chang en Halliday, *Mao*, 513.
- ²⁴ Service, *The penguin history of modern Russia*, 362.
- ²⁵ Chang, *Friends and Enemies*, 206.
- ²⁶ Service, *The penguin history of modern Russia*, 362.
- ²⁷ Chang en Halliday, *Mao*, 623.
- ²⁸ *Ibidem*, 519-520.
- ²⁹ Z. Shen en X. Yafeng, 'Hidden currents during the honeymoon: Mao, Khrushchev, and the 1957 Moscow conference', *Journal of Cold War studies* 11.4 (2009) 74-117, 76-77.
- ³⁰ Shen en Yafeng, 'Hidden currents during the honeymoon', 77-78.
- ³¹ *Ibidem*, 80.
- ³² *Ibidem*, 94.
- ³³ *Ibidem*, 96.
- ³⁴ *Ibidem*, 99.
- ³⁵ Chang en Halliday, *Mao*, 529-530.
- ³⁶ Zubok, *A failed empire*, 136-137.
- ³⁷ Chang en Halliday, *Mao*, 532-533.
- ³⁸ K. Mehnert, *Peking en Moskou* (Franeker 1962) 355-356.
- ³⁹ Chang en Halliday, *Mao*, 546-547, 553.
- ⁴⁰ *Ibidem*, 556.
- ⁴¹ Taubman, *Khrushchev*, 289.
- ⁴² Chang en Halliday, *Mao*, 561.
- ⁴³ Mehnert, , *Peking en Moskou*, 372-373.
- ⁴⁴ Chang en Halliday, *Mao*, 591-592.
- ⁴⁵ Zubok, *A failed empire*, 137.
- ⁴⁶ *Ibidem*, 138.
- ⁴⁷ Taubman, *Khrushchev*, 470.
- ⁴⁸ Chang en Halliday, *Mao*, 593.
- ⁴⁹ Taubman, *Khrushchev*, 471.
- ⁵⁰ Zubok, *A failed empire*, 152.
- ⁵¹ Chang en Halliday, *Mao*, 623.

-
- ⁵² Zubok, *A failed empire*, 151.
- ⁵³ Y. Kuisong, 'The Sino-Soviet border clash of 1969: from Zhenboa Island to Sino-American *reapprochement*', *Cold War history* 1.1 (2000) 21-52, 23.
- ⁵⁴ Kuisong, 'The Sino-Soviet border clash of 1969', 24-25.
- ⁵⁵ Chang en Halliday, *Mao*, 624.
- ⁵⁶ Ibidem, 624-626.
- ⁵⁷ D.S. Papp, *Vietnam: the view from Moscow, Peking, Washington* (Jefferson, North Carolina 1981) 21; Zubok, *A failed empire*, 198.
- ⁵⁸ Zubok, *A failed empire*, 198; Papp, *Vietnam: the view from Moscow, Peking, Washington*, 22.
- ⁵⁹ Zubok, *A failed empire*, 198.
- ⁶⁰ Chang en Halliday, *Mao*, 727.
- ⁶¹ A. Heywood, *Political ideologies. An introduction* (New York, New York 2007) 124-126.
- ⁶² Mehnert, *Peking en Moskou*, 143.
- ⁶³ Ibidem, 231-232.
- ⁶⁴ R. Lowenthal, 'Soviet and Chinese communist world views', in: D.W. Treadgold (ed.), *Soviet and Chinese communism. Similarities and differences* (Seattle 1970) 374-404, 377-378.
- ⁶⁵ R. Lowenthal, 'Factors of unity and factors of conflict', in: T. Sellin (ed.), *The Annals of the American Academy of political and social science – Communist China and the Soviet bloc* (Philadelphia 1963) 106-116, 106.
- ⁶⁶ Lowenthal, 'Factors of unity and factors of conflict', 109-111.
- ⁶⁷ Chang, *Friends and enemies*, 205-206.
- ⁶⁸ Lowenthal, 'Factors of unity and factors of conflict', 113.
- ⁶⁹ Ibidem, 113-114.
- ⁷⁰ Chang, *Friends and enemies*, 206.
- ⁷¹ *De polemiek. Over de algemene lijn van de internationale kommunistische beweging* (Rotterdam 1976) 64-65.
- ⁷² *De polemiek*, 78.
- ⁷³ Service, *The penguin history of modern Russia*, 362.
- ⁷⁴ Zubok, *A failed empire*, 152.
- ⁷⁵ *De polemiek*, 80.
- ⁷⁶ Chang, *Friends and enemies*, 206.
- ⁷⁷ Ibidem, 204.
- ⁷⁸ Mehnert, *Peking en Moskou*, 363.
- ⁷⁹ Chang en Halliday, *Mao*, 556-558.
- ⁸⁰ Ibidem, 561.
- ⁸¹ Mehnert, *Peking en Moskou*, 372-373.
- ⁸² Chang en Halliday, *Mao*, 591-592.
- ⁸³ Chang, *Friends and enemies*, 216-217.
- ⁸⁴ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 423.
- ⁸⁵ Ibidem.
- ⁸⁶ Ibidem.
- ⁸⁷ Ibidem.
- ⁸⁸ Ibidem.
- ⁸⁹ Ibidem.
- ⁹⁰ Ibidem.
- ⁹¹ Ibidem.
- ⁹² Ibidem.
- ⁹³ Ibidem.
- ⁹⁴ Ibidem.
- ⁹⁵ Ibidem.
- ⁹⁶ Ibidem.
- ⁹⁷ Ibidem.
- ⁹⁸ Ibidem.
- ⁹⁹ Ibidem.
- ¹⁰⁰ Ibidem.
- ¹⁰¹ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 303.

- ¹⁰² Ibidem.
- ¹⁰³ Ibidem.
- ¹⁰⁴ Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade in China (Beijing/Peking), nummer toegang 2.05.166, inventarisnummer 307.
- ¹⁰⁵ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 307.
- ¹⁰⁶ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁰⁷ Ibidem.
- ¹⁰⁸ Ibidem.
- ¹⁰⁹ North, *Moscow and Chinese communists*, 266.
- ¹¹⁰ Ibidem, 268.
- ¹¹¹ W. Taubman, *Khruschchev. The man – his era* (Londen 2005) 335.
- ¹¹² Taubman, *Khruschchev*, 336-337; Zubok, *A failed empire*, 136.
- ¹¹³ Chang en Halliday, *Mao*, 529-530.
- ¹¹⁴ Ibidem, 532-533.
- ¹¹⁵ Zubok, *A failed empire*, 152; Chang en Halliday, *Mao*, 623.
- ¹¹⁶ Chang en Halliday, *Mao*, 596.
- ¹¹⁷ Ibidem, 597.
- ¹¹⁸ Ibidem. 597-598.
- ¹¹⁹ Ibidem, 598.
- ¹²⁰ *De polemiek*, 95.
- ¹²¹ Chang en Halliday, *Mao*, 626.
- ¹²² NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 302.
- ¹²³ Ibidem.
- ¹²⁴ Ibidem.
- ¹²⁵ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 303.
- ¹²⁶ Ibidem.
- ¹²⁷ Ibidem.
- ¹²⁸ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 460.
- ¹²⁹ Ibidem.
- ¹³⁰ Ibidem.
- ¹³¹ Ibidem.
- ¹³² Ibidem.
- ¹³³ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 461.
- ¹³⁴ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹³⁵ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 461.
- ¹³⁶ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹³⁷ Ibidem.
- ¹³⁸ Ibidem.
- ¹³⁹ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 302.
- ¹⁴⁰ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 460.
- ¹⁴¹ Ibidem.
- ¹⁴² Ibidem.
- ¹⁴³ Ibidem.
- ¹⁴⁴ Ibidem.
- ¹⁴⁵ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 302.
- ¹⁴⁶ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁴⁷ Ibidem.
- ¹⁴⁸ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 461.
- ¹⁴⁹ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 460.
- ¹⁵⁰ Ibidem.
- ¹⁵¹ Ibidem.
- ¹⁵² NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 461.

- ¹⁵³ Kuisong, 'The Sino--Soviet border clash of 1969', 23.
- ¹⁵⁴ Ibidem, 23.
- ¹⁵⁵ Ibidem, 24-25.
- ¹⁵⁶ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁵⁷ Ibidem.
- ¹⁵⁸ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 303.
- ¹⁵⁹ Ibidem.
- ¹⁶⁰ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 304.
- ¹⁶¹ Ibidem.
- ¹⁶² NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 304; NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 306; NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁶³ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 304.
- ¹⁶⁴ Ibidem.
- ¹⁶⁵ Ibidem.
- ¹⁶⁶ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁶⁷ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 304.
- ¹⁶⁸ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁶⁹ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 305.
- ¹⁷⁰ Ibidem.
- ¹⁷¹ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁷² NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 305.
- ¹⁷³ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666; NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 305.
- ¹⁷⁴ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 500.
- ¹⁷⁵ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁷⁶ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 303.
- ¹⁷⁷ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁷⁸ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 305.
- ¹⁷⁹ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr 306; NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁸⁰ Kuisong, 'The Sino--Soviet border clash of 1969', 24-25.
- ¹⁸¹ D.S. Papp, *Vietnam: the view from Moscow, Peking, Washington* (Jefferson, North Carolina 1981) 21.
- ¹⁸² Zubok, *A failed empire*, 198.
- ¹⁸³ Ibidem, 198.
- ¹⁸⁴ Papp, *Vietnam: the view from Moscow, Peking, Washington*, 22.
- ¹⁸⁵ Zubok, *A failed empire*, 198.
- ¹⁸⁶ Chang en Halliday, *Mao*, 727.
- ¹⁸⁷ Ibidem, 727.
- ¹⁸⁸ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 498.
- ¹⁸⁹ Ibidem
- ¹⁹⁰ Ibidem
- ¹⁹¹ Ibidem
- ¹⁹² NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 500
- ¹⁹³ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 666.
- ¹⁹⁴ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 498; NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 500.
- ¹⁹⁵ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 500.
- ¹⁹⁶ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 498; NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 500.
; NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 393.
- ¹⁹⁷ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 498.
- ¹⁹⁸ Ibidem

¹⁹⁹ NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 393.

²⁰⁰ Ibidem

²⁰¹ Ibidem

²⁰² NL-HaNA, Ambassade Sovjet-Unie, 2.05.248, inv.nr. 394.

²⁰³ Ibidem

²⁰⁴ Ibidem

²⁰⁵ Ibidem

²⁰⁶ Ibidem

²⁰⁷ Ibidem

²⁰⁸ Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse Ambassade in Zuid-Vietnam (later Vietnam) [Saigon, standplaats Bangkok], nummer toegang 2.05.264, inventarisnummer 206.

²⁰⁹ NL-HaNA, Ambassade Zuid-Vietnam (1946-1974), 2.05.264, inv. nr. 206.

²¹⁰ NL-HaNA, Ambassade China 1955-1974, 2.05.166, inv.nr. 460